

Rastanak sa Pjerom Križanićem velikim majstorom karikature

Dejan MEDAKOVIĆ

Zuko DŽUMHUR

Poštenje, borba i nemir

Da si bio samo čovek — čovek onakav kakav si bio — bilo bi dovoljno da te nikad ne prežalimo.

Prešao si jedan put, živeo je dan život, i bio uspravan, ponosit, pošten i darovit.

Zar je moglo i biti drukčije...

Odabroa si poštenje, borbu i nemir.

Drukčije nisi htio...

Između tišine i dugih bdeća u ateljeju i života — izabrao si život.

Između tišine i bure izabrao si buru.

Tako si htio.

Znamo, dragi Pjere, bio si daleko od svake taštine ljudske i moje reči hvale nisu ti potrebne. Skromnost je bila jedna od mnogih nezaboravnih lepoti tvoga velikog karaktera. Znao si pravu cenu svih stvari i mnogih poslova ljudskih.

U jednakosti ljudskoj tražio si svoje mesto.

U krugu prijatelja većma si uzvraćao pažnju i ljubav, nego što si želeo da je primaš.

Ziveći u društvu — živeo si za društvo.

Ziveći sa ljudima — živeo si za čoveka.

Zaista tako si živeo, živeo uspravno, tako si mislio i osećao, mislio i osećao poštano, tako si radio i borio se, radio i borio se neumorno, tako si zavredno našla ljubav, naše poštovanje, naše devetinje i slavlje koja pripada.

U vrhu spiska članova Udruženja likovnih umetnika Srbije piše: počasni član udruženja — Pjer Križanić.

Posle tvoga imena, koje nam je svima činilo čast i bilo počasno, nižu se azbučnim redom imena tvojih starijih i mlađih kolega slikara, vajara i grafičara Srbije.

Znam, dragi Pjere, nasmeteo bi se blago (u tvome osme hu uvek je bilo neke ljudske tuge) odmahnuo bi svojom le pom rukom (retko sam video lepuš mušku ruku) i našalio bi se na svoj račun kao čovek neosetljiv na počasti, kao umetnik koji je priznanja, hvale i znanja primao samo iz pažnje prema onima koji mu ih ukazuju.

Na rastanku s tobom, da li se rastajemo od tebe?

Možemo li se rastati za uvek od nekoga koji je nosio svoje srce u dlanu, srce što kuca i

dalje u svima ljudima koji su ga znali i voledi.

Kad umre veliki čovek smo tužni i siromašni.

Kad umre veliki čovek kao svi smo i ponosni i radosni tamo smemo te imati i voledi.

Posle dugih godina proteklih u novim istraživanjima i strpljivom otkrivanju Danilove umetnosti, pokušalo se još jednom izložiti što potpunije slikarsko delo ove izuzetne ličnosti srpske umetnosti XIX veka. Muzej u Zrenjaninu preuzeo je na sebe ovaj teški zadatak, a veći deo Danilove

izložbe, otvorene decembra meseca prošle godine, prihvatio se sada Narodni muzej u Beogradu. Na taj način, naša muzejska publikacija ima retku priliku da ponovo upozna Danilove slike sa kupljene na jednom mestu, iako je, na žalost, slično kao i u Zrenjaninu, usled nerazumevanja njihovih vlasnika došlo do očigledne disproporcije između prikupljenih Danilovih portreta i njegovog tako malo poznatog crkvenog slikarstva.

Pa ipak i ovako nepotpuna, ova Danilova izložba omogućava široj javnosti nešto jačnije sagledavanje njegovih likovnih vrlina, izgrađenih u vremenu klasičističko-bidermajerske umetničke vladavine, u kojoj već odjekuju i bojažljivi koraci srpskog romantizma, onog pravca koji kod nas nikada nije uspeo da do kraja razgori naše nagomilane umetničke potencije. Ta Danilova, likovni jezikom zabeležena društvena hronika, predstavlja istovremeno i najjasnije svedočanstvo o čitavoj našoj sredini u kojoj je Živoje i radio slikar Konstantin Danil. Ponekad, moguće je pomenjati da je njegovo verno hroničarsko beleženje, tako zavisno od ukusa poručilaca, osiromašilo nesputane letove njegove slikarske maštice. Skoro odreda Danilove ličnosti stereotipno su komponovane, najčešće onih postavljaju kao dopojasne likove, a tako često izbegava da naslikava ruke, ili celu figuru. Pedesetak portreta, koje je izradio u toku skoro pola veka, otkriva slike ravnometernog i jako postupnog napredovanja. Ni traga od onih skokova, uspona i padova koji karakterišu, na primer, Jakšićevu slikarsku delo. Danilovu slikarstvo, to se jasno vidi, izgradivano je minuciozno, strpljivo; prostudirana je i uzdržljivost u postavljanju likova, rafinovan je njegovo idealizovanje, značajko je njegovo nametanje nekog određenog i samodopadljivog gradanskog "štumunga", pričem u već prema potrebi, vešto izbegava klasičističku suvoću i onu uvek oporu linearne strogošte. Tek pažljivije zagledanje otkriva nam složeno bogatstvo Danilove nenametljive palete, a nije usamljen slučaj da na slici otkrijemo tek neki sporedni detalji, čije kolorističke vrednosti samo da trenutak zatrepre svojim samostalnim životom, utapajući se odmah zatim u neumoljive zakone nekog skoro barakoknog zamišljenej jedinstva. U srpskom slikarstvu novijeg doba teško je sresti majstora koji je posedovao tako veliku urodu, a ne nekim sistematskim školovanjem naučen sposobnost da obavlja sinteze, da spaja u jedan sasvim nov

U po SRBE politički i društveno sivom vremenu, u tidoj državi, delovao je tih umetnik koji je sa nekom gospodskom ležernosću sigurno dosegao najviše tačke srpskog umetničkog razvoja u prvoj polovini XIX veka. Bez poznavanja tih Danilovih napora i rezultata nemoguće je shvatiti čitavu jednu epohu u srpskoj umetnosti, nemoguće je, najzad, razumeti i početke našeg slikarskog romantizma. Cak i ova nepotpuna izložba slika Konstantina Danila dozvoljava ovakve zaključke.

KONSTANTIN DANIL: ARHANDEL GAVRILOVIĆ

MALI ESEJ

Velibor GLIGORIĆ

Pjer u svetu umetnosti

Upoznao sam Pjera Križanića u vreme kada je on saradivao u Novom listu godine 1922, kada je potinjao da buja književni život u Beogradu posle prvog svetskog rata, pokretali se novi književni listovi i kada smo se sastajali u kružicima i kafanama. Noći su bile tada duge, boemske. U jednom prijateljskom kružoku susretah češće Pjera, koji se brzo srođio sa Beogradom, kada da je u njemu odrastao. Ona spontana veza, koja se pred prvi svetski rat postavila između umetničkog Zagreba i umetničkog Beograda, odrastala se u njemu.

Njegovu ličnost imala je onaj šarm koji neodoljivo deluje na sklapanje trajnog prijateljstva. Ne beshe ujeda sarkazmu u njegovom duhu. Njegov duh nije ismejavao čoveka. Niti je Pjer stavljao oštice duha između sebe i svoga sabesednika. Prvi moj utisak bio je da nadoh u njemu literata karikaturista. I artista sa oplemenjenim ukusom koji je takođe imao svoj specifični šarm, i kada se nalazi pred delima umetnosti, i pred životom.

Pjer Križanić je ranu mladost, prvu etapu svoga kreativnog rada, proveo u publicistici, no takođe i u krugu literata i u literaturi. Tada kada ga upoznao, on je stigao u Beograd iz Zagreba sa glasom satiričara iz Koprije, no i sa literarnim renomeom. Njegovi portreti-karakature objavljujani su i u zagrebačkom časopisu Savremnik. U tom žanru pojavljivao se u isto vreme kada i karikaturista Branko Petrović, o kome je kružio opravdani glas kao o izuzetnoj daru. Zajedno sa njim provodio je boemske večeri u Matoševom kružoku. Matoš, rođeni karikaturista, davao im je svoj umetnički protektorat i uvodio ih je u onaj svet umetnosti u kome vlasta plemstvo duha. No Pjer se ne zadrža u dvorcima Grlić i artizma. Kada je kucnuo čas bitke za pravo naroda i pravo čoveka izšao je na estradu i na barikade.

Umeo je toplo, srdačno i duhovito da pričepoda o Matošu i boemskoj zagrebačkoj sredini. I on je zvao Matoša Ravijem i divio se njegovom talentu, takođe i njegovim kozerijama i plemićkim duelima. Kada sam godine

CAKISTI I FRAJERŠTINA U POEZIJI

Pobuna protiv jezika, logike i ukusa može imati najrazličitije oblike. Ali dva obilka su osnovna. Ili se buntimo u ime novog jezika, drugačije logike i savršenijeg ukusa, ili uime neuobičajene štrotovštine, mentalne posmrutnosti i otužnog neukusa. Novo u životu i u literaturi donosi su samo pobune prvog reda, pobune uime boljeg. Cakizam (beogradski termin, od reči caka, što znači, opet u štrotovškom, krvav štos) predstavlja pobunu uime goreg: on zamenjuje jezik frajerštinom punom onomatopejske groznice životinjskog stadija komunikaciju, logičke kategorije zamjenjuje infantilnim štosom i za osnovnu jedinicu „ukusa“ proglašava caku. Njegov jezik izgleda ovako: kiži, viži, čovim, plju-ga, štrafta itd. Njegova glavna misao je: u životu je najvažnije biti frajer. Njegov ukus se iscrpijuje u težnji za ružnjim. Ali to ružno nije ona estetska protivteža i protiv-vrednost kao nova vrednost o kojoj govore Apoliner, nadrealisti i Kokto. To ružno nije ružno u odnosu, u protivstavljanju, već je ružno u sebi. Ono bi imalo vrednost kada bi bilo karikatura i kritika nečeg, ali ono je karikatura koja ništa ne odstavlja, karikatura sebe samog, karikatura praznine.

Cakizam je dete prepotentne površnosti. Cakisti se pozivaju na život, životnu činjenicu, stvarnost; ali o svemu tome oni znaju isto toliko koliko zna vetropir i dliko velikoj ljubavi. Oni se kunu u život kao bolesnik u zdravlje. Oni su načuli o nepoeziji i antipoeziji, ali im njihova površnost nije dala da shvate pravu smisao onoga ne... i onoga a n t i, čiji je smisao u tome da doveđe ono što iz njega stoji do kulminacije i kontrapunkta. Oni nikada nisu shvatili, a nisu to ni mogli, metafiziku pobune. Osim toga, oni su se pobunili zbog onoga što ne mogu a ne zbog onoga što mogu ali neće. Sa toga stanja šta njihova radba je žal na racio-

nalizacija neuspela i stvaračke nemoći. Kad već ne mogu biti literati, jer za to nemaju ni snage ni dara, oni su rešili da budu antiliterati. Ali zar može pisati nepoeziju onaj ko ne zna šta je poezija? Šta će on uraditi sa onim e, gde će ga staviti, čime će ga osmislići. Njegova pobuna je privatna, nemoćna, sasvim po strani istorije poezije i njenih tendencija.

Medutim, najsmješnije je to da ovi huligani pera istupaju kao prosvetitelji i sudije. Uprkos tome, oni su u sastini samo iluzionisti: misle da vuku literaturu za uho, a u stvari vuku samu sebe za nos.

Pa ipak, ovi su mladići za literaturu sasvim bezopasni, jer oni, mada proizvode isključivo mastiljavu bozu i bučkuriš, ni tih blježgarija ne mogu ispisati dovoljno da bi mogli postati kamen spoticanja. Zato oni treba da budu stavljeni pod lupu sociologije. To je jedan, da tako kažem, ne ulični, već uličarski pokret. Huligani i frajeri su gonokoke u društvenom organizmu. Jedini lek protiv ovih oboljenja jesu sudije za prekršaje i narodna vlast. Ali za frajere sa frajeriziranim strana naših listova i časopisa još nije pronađen antibiotik. Pod lupom sociološkog posmatranja frajerizam i cakizam se javljaju kao konformistički vid pobune. Oni se bune na najbezopasnije (po sebe naravno) nacine. Počeli su sa nestaćnom igrom, a završili u puerilizmu. Njima, koji su svoju urodu neviđenost peru proglašili za postignuti rezultat njihovog nastojanja da tobože baš tako pišu, možemo uime poezije uputiti ove stihove Fransa Vijona:

„Ako za pesmu ne mare
Neka oru, prirod beru;
Konje, mazge nek timare
Ako nisu vični peru.“

Ali, pitanje je hoće li i to moći budući da su nesposobni za bilo kakav stvarni rad i napor.

Branko MILJKOVIC

U OVOM BROJU

M. PANIC — SUREP
DIJALEKTICKO OKO
LISTA „DANAS“

BRANKO MILJKOVIC
POSMRTE PESME

ROBERT TOMOVIC
DOZVOLITE AKO
SMIJEJEM

H. TAHMIŠIĆ I
V. KRNJEVIĆ
DIJALOG O PESNIKU

MLADI PESNICI
AMERIKE

KONSTANTIN DANIL:
BOGORODICA

DOZVOLITE, AKO SMIJEM

U Književnim novinama broj 163 od 26. januara ove godine objavio je Zoran Gluščević napis pod naslovom „Kritika kao moralni čin“. Pišući o mlađim kritičarima on između ostalih osuđuje i moj „mihilički stav“ u prikazu Davičeve knjige eseja „Pre podne“.

Dovolite da, pošto sam toliko tipličan za Gluščevićev problem, kažem nešto o tome, dakako, ako smijem. Znam da ne posjedujem „latentnu prisutnost stvoreneg dela“ koja bi mojim riječima dala „moralno ubedljivu snagu“, ipak osjećam se pozvanim da kažem nekoliko riječi o Gluščevićevom stavu. Neponak riječ je o mojem „moralnom pravu“, ovoga puta sigurno!

„U zagrebačkom časopisu Nade teme, od oktobra prošle godine, Robert Tomović je objavio prikaz Davičeve zbirke eseja Pre podne. Kakvo moralno i estetičko pravo ima ovaj početnik da donosi svoj sud o jednom pisanu takvog stvaralačkog ranga kakav je Davičo, bez obzira što inače misili o toj knjizi?“

Da bi pitanje bilo potpuno jasno morali bismo prije svega utvrditi o kakvom je moralu riječ. Evo šta o tome kaže Zoran Gluščević na početku svog napisa kada govorи o shematskim shvatanjima odnosa umjetnosti i moralu kod nas poslije rata:

„Pri tom smo zaboravili glasove koji su dolazili sa suprotnе strane iskustva i koji govorе o odnosu ličnosti i dela kao o dialektici permanentne sukobljenosti koja je, i sama podvrgnuta kolebanjima društvenog kretanja i previranja njenih fiktivnih normi, samo funkcija, u našem slučaju, jedne neutvrđene i antinomije, još uvek imaginarnе jednačine socijalističkog moralu.“

Riječ je, dakle, o socijalističkom moralu koji je još uviđek „imaginarna jednačina“. Znači uime te „imaginarnu jednačinu“ ne smije se pisati loše o knjizi pisca istaknutog stvaralačkog ranga, a pogotovo ne jedan početnik. Odakle mu moralno pravo?

Podimo od činjenice da su kod nas previrana na moralnom planu uistinu velika. Pored maksima koje vuku svoje porijeklo još iz feudalnog moralu, susrećemo se na našim ulicama i sa onima o građanskoj pristojnosti, ili s onima koje će vjerovatno tek pripadati budućnosti. To nije privilegija jedino našeg vremena. Uvijek su pored novih moralnih kovanica postojali i moralni fosili i preplitali se s ovima. Htjeli mi to ili ne. Stvaraoci su bili oni koji su u zajmanju ruku bili s onu stranu svakidašnjeg moralu, a često u direktnom sukobu. U tom sukobu su vladajućim okaminama moralnih zasadu bljesnula bi u vijek ponovo ljudska vrijednost. Šta je sada ovo? Nova početnička greška, ličnost stvaraoca bez moralu? Ne nadajmo u vatru. Postoji etos. Moral je uvijek bio moralom odredene društvene drupe, vrlo stara istina ali neizbjedna kada je riječ o nečijem moralnom pravu. Moral je uvijek propisan, ako ne i napisan. Moralna maksima, kao napisani zakoni, samo je izvanjski oblik etičnosti. Ako čovjek ne posjeduje vlasti etos, maksima ostaje za njega strana, od drugog nametnutu. Ona može biti opravdana ali nije i naša. Vrijednost za koju se zalaže moralna maksima lako gubi svoj kontakt sa živim čovjekom. On se može poslužiti tom maksimom, ali da li je on samim time i nosilac tereta njene poruke?

Etos je dublji, bitniji odnos čovjeka i vrijednosti. Ako se u moralnom djelovanju čovjek dioni ka vrijednosti legalno, priznajući je kao nešto što treba priznati zbog tradicije ili odgoja, u etičkom odnosu on se postavlja u direktni odnos prema vrijednosti bez posrednika. To je vrijednost koja se hoće, želi, voli i razumije. Iako postoje razni vlastajući etosi, ipak svaki čovjek ponovo na potpuno svoj način formulira odnos prema edredenoj vrijednosti. Etos je potpuni angažman čovjeka, njezino isinsko učestvovanje na općeljudskim vrijednostima. Gdje nema etos obično ima moraliziranja, propisa pristojnosti moralnih prava koje nam netko daje ili oduzima. Stvaraoci ob-

I još nešto o „estetskom pra-

Robert TOMOVIC

pisma uredništvu

KRITIKA KAO MORALNI ČIN

Družje uredniče, Članak Zorana Gluščevića „Kritika kao moralni čin“ postavlja nekoliko problema o kojima u svakom slučaju vredi i treba razgovorati. Ali, u isti mah, Gluščević je izneo neke stavove koji su, najblaže rečeno, čudni jer probleme o kojima govorи upravo postavlja na glavu. Kao Vaš saradnik želeo bih da o tim problemima i sam kažem nekoliko reči.

Zaista je malo čudnovato da čovjek koji je i sam književni kritičar i koji literaturu posmatra, između ostalog, i kao jedan od etičke delatnosti (što je, uzgred budi rečeno, sasvim ispravno) može da deli različite vidove pisanja na moralne činove u manjoj i na moralne činove u većoj meri. Za mene su jedan roman ili jedna pesma u istoj meri moralni čin kao i jedna kritika. Napisati jednu rđavu pesmu, u kojoj se ništa neće reći, i jednu kritiku koja će biti slična toj pesmi, kada se stvari iz aspekta iz koga ih posmatramo posmatraju, u stvari su jedno te isto. I obratno. Jedan kritičarski čla-

nu“ moje ocjene eseja Oskara Daviča. Teorija odraza je i u gnoseologiji i u estetici vrlo stara. Prema tome ne može biti avangardna. No, nije riječ samo o tome ved o nemogućnosti da na tom terenu premostimo jaz između subjekta i objekta bez obzira koliko mi verbalno žonglirati na toj relaciji. Nedavno je kod nas objavljena i Lukaszeva knjiga „Prolegomena za marksističku estetiku“. Već je tom prilikom bilo govor o tome koliko odraz kao osnova jedne estetike vodi u čorsok. A ako nam je do izgradnje marksističke estetike, morat ćemo povesti računa o njenim prvim nesigurnim koracima. U svom prikazu o Daviču iznio sam mišljenje da nam na tom putu ne može pomoći fridžizam dvadesetih nadrealističkih godina, ni teorija sličica i novog stupnja materijalnosti u odrazu. Rekao sam pošteno svoje mišljenje ne vodeći dakako računa o „imaginarnim jednačinama“. To se mišljenje može odbaciti, ne moramo se s njime složiti, ali mi se ne možemo odreći „pravo“ da ga kažem!

Hegel je u svojim djelima izbjegavao citate, jer je smatrao da istrgnuti dio nečijeg teksta gubi svoj pravi smisao. Možda je veliki filozof bio i suviše osjetljiv za smisao, ali Zoran Gluščević nije skoro ni malo. Barem kada se radi o tekstu jednog početnika. On bez veze ređa neke moje rečenice da bi pokazao njihovu praznoću nimalo ne poštujući smisla jednog pasusa kao cjeline. Evo samo jednog primjera:

„Čitalac bi na ovakvim mjestima opravdano mogao zapitati ima li pred sobom stranicu izoparenog fridžizma?“

Taj dio iz jednog pasusa, kojeg ću citirati, nalazi se u Gluščevićevom citatu pored drugih pitanja koja su ovim pasusom nemaču nikakve veze, već se odnose na druge probleme. Evo i citatog pasusa u kojem gornje pitanje ima sigurno svoje mjesto:

„Davčev marksizam suviše je impregniran fridžizmom i bergsonizmom i čitalac se sa time susreće na brojnim stranicama ove knjige. Ali pustimo da nam sam to doista otvoreno kaže, „Reč ne može da zaboravi društvenost svog porekla, ali ni činjenicu da je ona, društvenost, prirodno usavršava nadoknada za čovekovu fetušnost i njenu biološku nedovoljnu adaptiranost“ (Davčev tekst). Citalac bi se na ovakvim mjestima opravdano mogao zapitati ima li pred sobom stranicu izoparenog fridžizma. Dovoljno još korak dalje. Citala kultura je naknadno za izgubljeni intrauterini raj. To, dakako, Davčev ekskluzivne kaže. To su možda neželjeni kvipovi. I na kraju još samo jedno. Govoreći o Ljerk Matutinović i njenom prikazu knjige Marka Ristića „Na dnevnom redu“, Gluščević je naziva „nesrećnicom“. Ne znam da li je Zoran Gluščević preispitao svoje „moralno pravo“ kada je ovo napisao. Zar i početnik nema pravo da ne bude vrijedan? Ne radi se o moralu već o onome što se čak i sudski može tretirati kao uvreda. Mislim da ovdje Zoran Gluščević ne može čak navesti ni neku „imaginarnu jednačinu“ i to „bez obzira šta mi inače mislim u tom prikazu“.

Robert TOMOVIC

nak, koji odgovara na neka bitna pitanja, i jedna pesma, koja bi značila dogadjaj podjednako su značajni-moralni činovi. Sigurno je da je, recimo, Geteov „Verter“ uticao na formiranje čitavog niza generacija u onoj istoj meri u kojoj je uticala, recimo, Kantova ili Hegelova filozofija. Bilo bi teško tvrditi šta je više uticalo na način mišljenja ruske inteligencije šezdesetih godina, kritike Černiševskog ili roman

„Sta da se radi!“. Kada se postavlja ovakvi razgovori čovjek doista dolazi u neveselu situaciju da dokazuje da je belo da i da ponavlja ono što je svim ljudima poznato. Između ostalog, bilo bi krupno ogrešće nije o pravilu pristojnosti objavljivati Zoranu Gluščeviću da naš doživljaj i stav prema literaturi ne proizlazi iz našeg doživljaja i stava prema svetu, mada je to u ovoj prilici nužno. Po Gluščeviću, naime, kritičar iznosi svoj stav prema literaturi, a ostali pisci svoj stav prema svetu. Svaki veliki romansir svojim pišanjem iznosi i svoj stav prema lite-

Branko MILJKOVIĆ

Posmrtnе pesme

Ako moraš da voliš voli šumu
Gorku šumu prepisanu kao lek
Ako moraš da voliš voli vodu
Najlepšu od svega i najiskreniju
Ako moraš da ljubiš ljubi zemlju

Ako voliš ti moraš znati
Da je to nešto što se u tebi
Samo u sebe zaljubilo
Ako voliš ti moraš znati
Da nikog nema da si sam

Biti sam znači biti prvi
Pesmo kome smo to nudili
Toplotu ukradenu iz tela
Cvetom jačim od vazduha iskrom
Težom od zemlje usnom kao zoram

Kome prete oni koji leti
Spremni na budućnost spremni na sve
Neki iz ljubavi neki opet iz straha
Ako vatra padne ko će je podići
Golim rukama — prodaj svoje srce

ZAVODENJE

Kako da se poslužim
Onim što peva i leti
I nebo je pod zemljom
Nečeg se boljeg seti

O gazi sve što lazi
I pesmom smrt prevari
Šta će se name biti
Zapevaju li stvari

Ni due reči se više
Medusobno ne slazu
Pesme ako su lepe
Bestidno zvuče i lažu

Na nekom mestu tudem
Preletajući dubine tude

Mami me ptica sve lude

Da za njom u vatru udem

ZAJEDNIČKA PESMA

Odveć smo mladi pa nam peva znanje
Odveć zaljubljeni da bismo živeti znali

Odveć maštoviti za svetlosti danje

Jedemo sve što leti — nismo pali

Sve smo bogatiji što imamo manje

Nepravda ima pesničkoga dara

Istine je lepa dok ne ostari

Pesme nam nemaju pameti ali imaju žara

Ptica k'o dosetka nad njima krstar

Pogrešno užeta reč jedna čuda stvara

Neftikat svet

Pevamo ne brinući za smisao i red

Bolest našu leće poredenja smela

I tako pobedujemo gorčinu i jed

Dok smešan cvet i neopreza plela

Pretvaraju vreme u opori med

Ne trebaju nam misli da život ublaže

Ko plivač niz stravu verni smo neveri

Od pravog puta lutanje nam draže

Ne merimo jer noć zakida na meri

I jasnost nema više šta da kaže

Neftikat je svet

Mi pevamo da se postide roboti

Tupoglavci dovršeni za namenu svesnu

Protiv svega smo što hoće da kroti

I mada više voli borbu nego pesmu

Naše nas srce još ne osramoti

PROMENI SVOJU PESMU

Razgovor koji sve je obuhvatao

Cinio je preljub. Promeni svoju pesmu!

Rad trgovanja duha strašnog moreplovca:

Hoćete li da vam predam svoju noć?

Dolazi istina, biće mnogo mrtvih —

Nova pobožnost već je izmišljena.

je i sam pre deset godina, ima
jući za sobom napise vrste
„Tajni rat protiv Sovjetske
Rusije“, ili „Kakva se preda-
vana drže u beogradskoj Na-
rodnoj biblioteći“ itd., pa tje-
no doviknuo Miljan Bođić
u prilog ovoj tezi.

Ima još nešto što je u ovom
Gluščevićevom članku neop-
ostavljeno. Ja nisam imao
prilike da čitam inkriminisani
napis Roberta Tomovića, ali
principijelno mislim da svaki
čovjek, koji o literaturi govorí,
ima pravo da govorí i o pisca-
ma koji su značajnija imena i
pojave i veći intelektualni ne-
go što je on. I da se sa njihovim
mišljenjima ne slaze, ra-
zume se. Ne treba ići daleko,
treba se samo setiti kako su
pre nekih četredesetak godina
raznici Livadići i Zolike zapre-
paščeno pitali: ko je, molim
vas, on, čitajući mladuljčke,
negatorske članke A. B. Simića i Marka Ristića. Ne treba
zaboraviti da se gospodin Bah
pitao isto u slučaju Miroslava
Kralje. I, dalje, ne treba na-
brati, i gotovo kada se vodi
razgovor o napšu čovjeka koјi

Nadam se da ćete ovaj mo-
jkratki monolog o Gluščevićevom
tekstu iz prošlog broja ob-
avljati. Srdačno Vas pozdrav-
lja Predrag PROTIC

Nefilozofski karakter Raslove metode

(BERTAN RASL: LJUDSKO ZNANJE, NJEGOV OBIM I GRANICE. PREVEO J. HRISTIĆ, "NOLIT", BEOGRAD 1961)

Hristićev prevod ovog Raslovog dela je odličan, no skoro bi se moglo reći da nije bilo nikakvih razloga da ne bude takav: naime, jednostavni Raslov jezik, pun duhovitih obrta i opasan zbog jednostavnosti, nije lako prevesti, sem ako prevodilac ne stoji tako čvrsto u engleskom i ako nema u sluhu odgovarajuće obilje mogućnosti u našem jeziku, kao što je to očigledno slučaj sa Hristićem. Ali, opet, Raslov tekst filozofski nije nimalo težak i u njemu zainteza nema nikakvih problema, osim izvesnih tehničkih, terminoloških, koje je prevodilac rešavao u saradnji s urednikom biblioteke. I zato Hristić, ističući značajte saradnje sa svojim radom, nema prava kad tvrdi da bi inače njegov prevod bio gori nego što jeste (iako je ova njegova fraza vrlo prikladna načinu izražavanja pisača koga je preveo).

Kako se kod nas iz predgovora može ući u akademiju nauka, treba obratiti više pažnje ovoj vrsti literature, više nego što to obično čine naši neuredni recenzenti, u koje i sebe ubrajaju. Predgovor ovom Raslovom delu sastavila je Svetlana Knjazeva, tečno napisan i informativni predgovor. Mislim da su to lepe osobine, dok o drugim lepim osobinama ne bi htelo da govorim, jer sam tekst čitao još pre nego što je bio štampan, pa moram suspendovati svoju nadnadno pronađenu kritičku svest. Jedino bih se usudio da primećim da se, verovatno, ipak ne bi moglo održati mišljenje autorka predgovora kako je osnovna Raslov teorija, predložena u ovom knjizi, — materijalistička, jer Rasl rešava samo saznanjoteorijske probleme, i to čisto i izričito nalaže, ne zalažeći nigde u onto logiju ili metafiziku. Najopštiji principi bića ne interesuju Rasla, i zato njemu pripisivati materijaлизam znači filozofski ga suviše lepo oceniti. Prema tome, ja mislim da ovaj predgovor ne predstavlja filozofsku studiju, a kako predgovor jednoj filozofskoj knjizi ni po kakvom pravilu ne mora biti filozofski promišljen, ovo nije prigovor autorki predgovora.

Moj prigovor se odnosi na Rasla, na ovu njegovu knjigu, koja se samo u jednom ograničenom smislu reči može uopšte smatrati filozofskom. Moja kritika će se, dakle, sastojati u tome da ukazuju na to u kom pogledu je ovaj Raslov tekst filozofski, a u kome

U jednom bitnom pogledu ja sam to već rekao. Naime, iz činjenice da se za Rasla uopšte ne može reći da je materijalist i to zbog toga što on ne dostiže kao filozof onu ravan sa koje bi se uopšte moglo prosudjivati je li on materijalist ili spiritualist. On tu ravan ne dostiže delimično svesnim naporom, a delimično svojom ograničenom filozofskom metodom koja nosi, s jedne strane, na cionalno-karakterološku oboležju, izražena u određenom stilu filozofiranja, a sa druge, uticaje moderne logike koja, po samom Raslu, ne pripada filozofiji (str. 39). Već iz samog naslova Raslove knjige može se pročitati nefilozofski karakter teksta koji se pod njim nalazi, jer Rasl ne govori o znanju znanja (episteme tes epistemes) kao što je to već u antici formulisan kao nivo svih filozofskih problema, već o „obimu i cilju“ znanja, pri čemu se u tom obimu upravo ne nalazi specifično filozofsko znanje. I ne san. ono.

To što se u tako određenom obimu našeg znanja ne nalaze izvesne važne stvari, na primer na

ša kulturno-istorijska svest, to opet govori o nefilozofskom karakteru Raslove metode, jer jedna od mnogih upotrebljenih definicija filozofije glasi da ona užima u obzir celinu stvari. Rasl je često isticao da se filozofija mora zasnivati na nekoj posebnoj nauci i da se ne može filozofirati u vazduhu. On sam polazi, uglavnom, od sveta fizike, koji na stoji da doveđe u sklad s našim neposrednim iskustvima. Na taj način on dolazi do izvesnog skeptičkog realizma, naravno ne do materijalizma. On ne priznaje nikakve dalje probleme, pa su za njega neodređene sve reči izvan logike i matematike (str. 482). On odbacuje tradicionalna filozofska shvatana, ali i svako specifično filozofsko shvatanje znanja, kao „intimnog i skoro mističnog kontakta između subjekta i objekta“ (str. 422), iako je već u tradicionalnoj filozofiji učinjen napor da se subjekt — objekt rascep prevažide, da i ne govorim o savremenijim nastojanjima u tome pravcu.

Raslov način mišljenja je nefilozofski i zbog svoje linearnosti i izvesne bezbržnosti koje proističu iz dobrog zdravlja i poverenja u nauku. U nauku zaista treba imati poverenja, samo što je i filozofija nauka, pa se od filozofa može očekivati da će uočiti neke osobnosti Rasla na pr. ne vidi granice „između nas i naših preduka koji nisu uživali prednosti jezika“ (str. 415), tu, po njemu, postoji linearni, kontinuirani razvoj, koji međutim poriču i modernu posebno-naučnu istraživanja (na pr. Er. Kainz: „Jezik životinja“, 1961) i filozofija oduvek. Odlučujuće je to da Rasl ne vidi u čemu je filozofski problem po-rekla jezika.

Raslov način je nefilozofski i zbog toga što nije dijalektičan, tj. on ostaje uvek na nivou refleksije i ne uzdiže se nikad do pravog sintetičkog i sistematskog filozofskog govora. Njegov način pisanja je svesno uprošćen i namenjen najširem krugu čitalaca. Ipak, pisati za sve uvek znači pisati za nevidljivane pre nego za onu drugu, manju grupu ljudi, koja još preostaje. Rasl neumorno, duhovo i značajka navodi primere, koji su uvek dovoljno pregnatni i tačni da se izbegne razvodnjavanje i banalnost.

Prema tome, ovaj Raslov tekst nije filozofski u smislu one filozofije čiji bi cilj bio da, kao što primećuje Hegel, „dovede do sveštosti najviše duhovne interese“, već Rasl želi samo da uži pomoć moderne nauke izgradi jednu operativnu, opstupotrebljivu poziciju saznanja, pa se i ceo filozofski program, koji on ispunjava, svodi na izvesno rešavanje saznanjoteorijskih problema.

Ja ne mislim da je taj program mali i beznačajan. Naprotiv, i u tome se sastoje značna vrednost ove knjige, pred nama se nalazi ozbiljan, obiman i originalno izveden poduhvat interpretacije osnova i granica naučnog znanja, jedan primer u najboljem i najtačnijem smislu reči naučne filozofije. Savremeni naučni stav, analitički postupak i izvesno zainteza oslobađajuće pritisku držanje Raslova koje uopšte ima povoljno delovanje (pedagoško u najplemenitijem smislu reči) i koje samog Rasla dovodi do originalnih ideja. Oštromost, zatim racionalan i trezven način prilaženja problemima uz ogromna znanja i duhovitost ovog čuvengog autora, čine ovaj tekst izuzetno dragocenim. Iz samog neobično humanog i lucidnog kritičkog stava Raslovog probija izvesna neodoljiva mudrost i životna „filozofija“ koja je možda specifičnija za ovog autora od nekih njegovih originalnih priloga specifično filozofskoj pravde, kako bi rekao njegov junak.

Međutim, svako ko se interesuje za osnovne naučne pojmove, za pretpostavke i postulate naučnog saznavanja, i posebno za probleme indukcije i verovatnoće, moraće bezuslovno da prostudira ovu Raslovo delo, koje, bez obzira na predložena rešenja, otvara pogled i osloboda kritički duh u čitalaca na jedan prijatan način, svojstven starom gospodinu ogromnog obrazovanja i neiscrpnoj duhi.

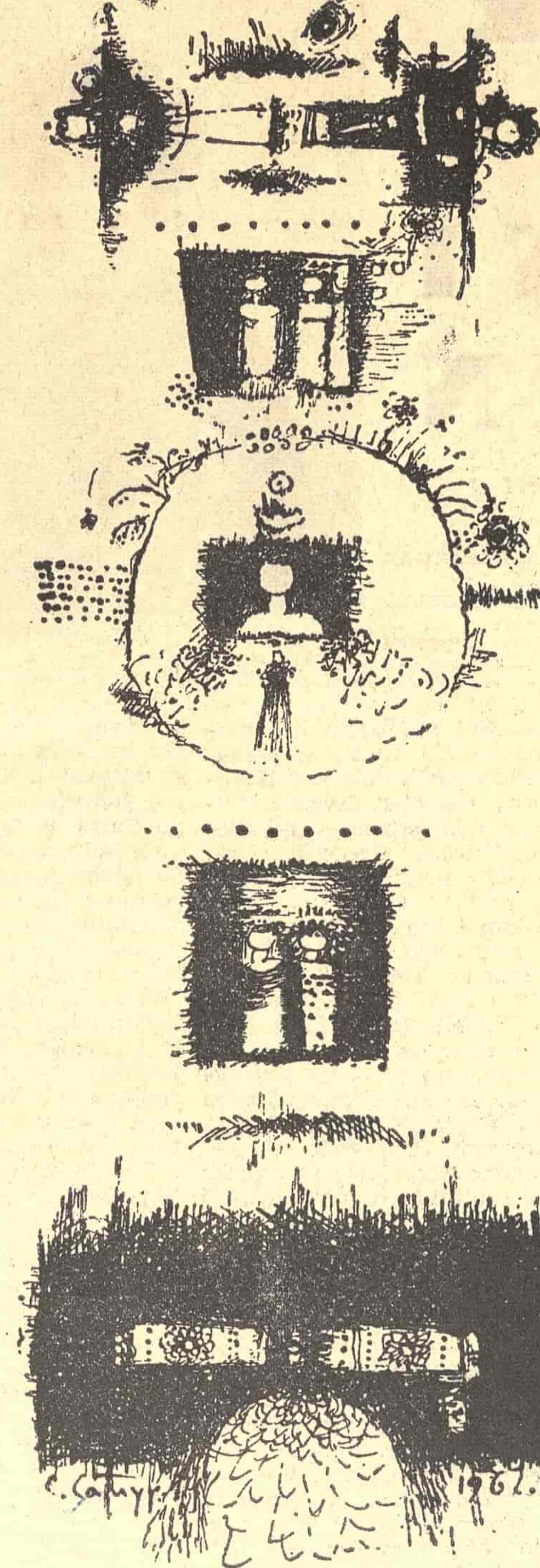
Milan DAMNJANOVIĆ

Svet sunca i topote

(DANIJEL DRAGOJEVIĆ: „KORNJACA I DRUGI PREDJELI“, PODODBOR MATICE HRVATSKE, SPLIT 1961.)

Nešto čudno i osobeno izbija iz poetske proze Danijela Dragoevića: ona donosi izuzetne svežine, životne svežine u kojima se skriju nastojanja i traženja jednoga pesnika (ili pri-povedača, svejedno!) koji želi da uhvati sve u jednom trku, begu i postojanju, odnosno nestajanju. Zbog toga je on možda sav, u svojim meditacijama, okrenut konkretnim problemima sveta, njegovim mogućnostima, ostvarenom ili neostvarenom snu čoveka. To konkretno kod njega je izraženo slikama, neobično plastičnim, jakim i sugestivnim. Zagledan u svoj svet i, unekoliko, svet oko sebe, on ga boji i osvetljava kačicom slikara, a u tom osvetljavanju potencira tragično, potencira rastaranost čovekove psike zbog neuvhvaćenih svetlosti, radosti i nemogućnosti trajne i večite, ljudskog egzistiranja. Konkretnost je Dragoeviću nametnula izvestan škrat, ali jednostavan izraz, škrat upravo tako i toliko koliko i onaj kamen dalmatinski, kao ono more koje samo na prvi pogled izgleda jednolično u svome postojanju i trajanju. Dragoević podređuje sve slike i bira reč, oporu i tvrdinu, koja u svojoj osnovi sadrži preobilje života, njegovih problema, glasova koji se posebnim čulom mogu čuti i osetiti.

Na prvi pogled i u prvom susretu s ovom pozicijom, učinice nam se da je u njoj pretezano mnogo refleksivnosti koju pesnik želi da nametne. Ali svaka pesma u prozi Danijela Dragoevića je jedan deo života, upravo nesporazuma sa životom, sa ljudima, s prirodom. Dragoević je sav u doživljavanju prirode, njene lepotu i njenog postojanja. Onaj osnovni nesporedazum zbog postojanosti boja i oblike u prirodi i čovekove nepostojanosti — prevagnuo je u „Kornjači“, izuzetnoj poemi, sugestivnoj, jakoj i bremenitoj. Dragoevićeva refleksivnost pojačana je onim ponekad vernim slikanjem, bojenjem i senčenjem, a u senčenju, mislim, nalaze se njegove mogućnosti i njegova snaga: jer to senčenje otkriva onaj pravi smisao, ono što je pesnik htio da izradi. Iako je kod Dragoevića čovek inkarniran u kornjaču, u njenoj učarenosti i skučenosti, on je ipak u nastojanju da se odupre, da izide iz samoga sebe, iz vlastite ljudske kože koja je žig, simbol čovekovog batranja. Otuda u „Kornjači“ onoliko pitanja, filozofskih i egzistencijalnih, koja na momente nisu obrazložena niti s pravom postavljena. No, bez obzira na izvesne nedorečenosti i, možda, nepreciznosti, Dragoević zna da uvek bude nekako čudno razdragan, veselo, a čovek, osnovna tačka i centar njegove poezije, zna da se nosi sa životom, da ga živi, makar i bio svestan da je malen, ništavan i neznatan kao i ona kor-

SVETA SAMUROVIĆ: KOMPOZICIJA
njača, o kojoj neprestano pева i razmišlja. Ta kornjača — upravo je njegova, čovekova, vlastita koža.
Tade ČOLAK

SNAGA OPTUŽBE

(ERIH KOŠ: „NOVOSADSKI POKOLJ“, „RAD“, BEOGRAD 1961)

Uobičajeno je da susret sa knjigama ovakve vrste i ovakvih pretenzija nametne dva pitanja: u kojoj meri je materijal autentičan i da li može biti reči o umetničkom delu ili samo o istorijskom dokumentu? Već i samo nastojanje da se ovo na odgovarajući način spoji može da imponuje.

Erih Koš izabralo je srednji put: „Novosadski pokolj“ (drugo redigovano izdanje posvećeno dvadesetogodišnjici ustanaka) nije umetnička transpozicija jednog od najtragičnijih događaja koji se odigrao pre dvadeset godina, kod koje bismo ocenjujući estetsku i literarnu vrednost bili skloni da zapostavimo jedno od osnovnih obeležja — snagu optužbe, koju ova knjiga nosi, ali, ni u kom slučaju, nije ni spis koji bi se mogao ubrojati u suva documenta historiae. Ne podležući tendencioznom naturalizmu (koji ne bi bilo teško shvatiti), Koš je iz obilja materijala stvorio jedinstvenu celinu, hroniku-svedočanstvo, tako da ona ne gubi od svoje autentičnosti, iako na odreden način predstavlja jednu subjektivnu viziju prošlosti, i sa uspehom se podvrgava literarnom kriterijumu po kom se

takva dela ocenjuju. Ima li, uostalom, teže optužbe nego pustiti dogadaje da sami teku? Citači koji ova knjiga stičemo utisak da prisustvujemo jednoj elizabetinskoj tragediji koja ima ekspoziciju, zaplet, kulminaciju i rasplet (epilog nije obuhvaćen, usledio je posle tri godine). Strašnijoj utoliko što je mnogi od nas pamte i doživljavaju ne kao literaturu nego kao najmraćniji vid stvarnosti koji je u preživelima i savremenicima uopšte urezao neizbrisive tragedije u svesti. Uklapajući veoma vešt izvajanje individualne humane situacije, jednim potezom, detaljom, reklo bi se, u jednu opštu, pisac je stvorio široku fresku-sliku života ograničenog jednim vremenom, sa mnoštvom aktera čije ponašanje ne uslovljava samo izuzetnost položaja o kome je u knjizi reč, već i mnogo dublji istorijski, psihološki i materijalni razlozi.

Ma koliko to čudno izgledalo, kad se zna da se u knjizi govorio o jednom od najtežih kolektivnih zločina, o ubistvu preko 4.500 nedužnih ljudi, knjiga Eriha Koša ima i dublji etički smisao. „Novosadski pokolj“ nije samo knjiga koja optužuje. Svojim sadržajem i odnosom prema dogadajima ona i opominje: ovakve stravične dane treba uvek pamtitи najviše zato da se ne bi ponovili. U tome je njen humanistička poruka i kvalitet koji ne treba gubiti iz vida.

Bogdan A. POPOVIĆ

ČOVEK I RAT

(ALEKSANDAR VOJNOVIĆ: „KRV NIJE SVE“, „KOSMOS“, BEOGRAD 1961)

Svestan činjenice da je rat jedna od situacija u kojima se čovekovo življenje ubrzava, dinamika i intenzitet njegovih unutrašnjih problema povećavaju, a njegovi konflikti sa spoljašnjim svetom dolaze do punog izražaja. Aleksandar Vojnović ga je iskoristio kao mogućnost za iznošenje ličnih iskustava i otkrića. Njegov roman nije integralna slika rata sa svim njegovim uzrocima i posledicama. Vojnović je probroao samo neke važnije probleme i elemente rata, projicirao ih na osjetljivo tkivo ljudske psihologije, pokazujući na taj način mene koje ona tripi pod njihovim teretom. Treba odmah napomenuti da je u tome skoro uvek ostao iznad antiometničkih vrednovanja i objašnjavanja. Njegov jedini cilj je da u tekstu ostvari život istinit, izvoran, spontan, „slobodan zamah prirode“, kako bi rekao njegov junak.

U sukobu dva antagonistički orijentisana sveta, koji se mogu uzeti kao simboli dobra i zla, on traga za čovekom, ispituje načine njegovog rasta i njegove propasti. Rezultat tog traganja je jedno do krajnje mere tolerantno i humanističko otkriće: čovek sam po sebi ne može biti rđav ni krv; čovek je, u stvari, onakav kakvim ga je životne okolnosti čine.

Problem izvršenog zločina, i pored toga, stoji.

Ostaju nevinji nad kojima je zločin izvršen, i oni kojima su „ostali samo snovi i sećanja“, koji su, konačno, bili primorani da i sami izvrše zločin, prolivaju krv i oduzimaju živote u samoodbrani. Jer, izjave Borisove da mu je „sa-

vest potpuno mirna“, pošto je „ubijanje bilo nametnuto“ nisu sasvim uverljive.

Osvera, koja je osnovna pokrećučka opruga radnje romana i koja bi na prvi pogled mogla da bude jedina kompenzacija, u tom kontekstu gubi svoje ubičajeno značenje. Uklapljena u sensibilitet jedne, u velikoj meri, hamletovske prirode, ona neprestano evoluira do praštanja koje je najsurovija, ali i najprirodnija i najpravednija kazna. Hauer je kažnjen onako kako je Dimitrije Karazmov propovedao — prepunjen je na milost i nemilost svojoj savesti i „možda“ kajanju: „Jedno obično ljudsko ništavilo živi i dalje životom od koga ništa ne očekuje. To je ipak bolje. Pravda je zadovoljena ako krvac osetti težinu svoga zločina“.

Premda tome, na ljudskim je silama da odbrane čoveka od neljudskih. Da bi se došlo do idilične, pune svetlosti, radosti i obećanja, za život sposobne ljubavi, potrebno je proći kroz carstvo nedaća, bede i bola. Da bi se u nešto verovalo, treba najpre u sve posumnjati.

Oživljajući ovaj idejni skelet, Vojnović ga obavija jednom malo zamorenom ali čvrstom, uzbudljivom i nešto nestreljivom proznom muskulaturom. Iskra — reč može da bude zatrpana pepelom naracije, izvrsno fiksiran, realan, značajan moment zamraćen maglom ispoštenja i balastom patetičnosti — ali pisac se uvek drži realnosti, objektivne ili subjektivne, svejedno je. Ubedljivo i uzbudljivo kazivanje i kontinuitet umetničke slike mogu da budu poremećeni nepotrebним pojedinostima ili pristrasnim konstatacijama, ali ova proza obiluje i svršishodnim detaljima i opravdanim jukstapozičijama — ona je uvek u naponu i usponu. A kad joj zasmetna neka materijalna ograničenost, ona ume da se otisne u imaginarni i dematerijalizovani svet mašte i snova i da tako zvuči kao kompletan život.

Stanojlo BOGDANOVIC

Kontinuitet koji se jasno sagledava

(„MAKEDONSKA KNJIŽEVNOST“, PRIREDIO BLAŽE KONESKI, SRPSKA KNJIŽEVNA ZADRUGA, BEOGRAD 1961)

Citatac koji se nade pred ovom knjigom imće razloga da povedom makedonske književnosti razmisli o tragičnoj prošlosti jedne kulture. Danas, početkom 1962. godine dobija prvi put istoriju književnosti jedna literatura koja leži u osnovi celokupne slovenske pismenosti i koja se negde pre hiljadu godina koristila svojim slovenskim narečjem kao književnim jezikom, i branila svoje cirilometodijevsko glagolsko pismo kao ravnopravnu grafiju među grafijama drugih jezika, dajući početne impulse i stavarajući uslove za razvijetak onih literatura što će kasnije pružiti svetskoj književnosti najeminentnije predstavnike. Ako sad čitatac pokuša da razmišlja u jednom drugom pravcu ne angažujući više istori

VEĆNI PUŠKIN

UŽ 125-GODIŠNJICU SMRTI

ALEKSANDAR
SERGEJEVIĆ
PUŠKIN

Kad god se povede reč o ko-renima, stimulima i prvim vr-hinskim dometima svega onoga što je ruska književnost pružila tokom devetnaestog veka čove-čanstvu i njegovoj kulturi, pred nama iškrne neprolazno, blista-vno delo Aleksandra Sergejevića Puškina. Snažni su odjeci toga dela ne samo u granicama domo-vine genijalnog pesnika i mro-gostruka je privlačnost Puški-novih ostvarenja na širokom vre-menskom i geografskom prostoru.

Jedan od najprodužljivijih majstora francuske umjetničke proze prošlog veka, Prosper Mé-rime, napisao je studiju o Puškinu i preveo njegovu poenu „Cigani“, koju je smatrao izvan-redno visokim dostignućem svet-ske poezije. Marks i Engels sa-stavili su za sebe male reči-ke koji su im olakšali čitanje „Ev-gejnjina Onjegina“ u originalu, temeljito upoznavanje s tom svo-jevrnom poetskom „enciklo-pedijom Rusije“ s početka prošlog stoljeća. Udeo Puškina stvara-ja u interesovanjima i pre-okupacijama Vojislava Ilića spa-da u krug opšte poznatih činje-nica, kao i podatak da su dela Aleksandra Sergejevića prevodili kod nas Zmaj, Stojan Novaković, Milorad Mitrović, Dragutin Ilić, Jovan Dučić, Rista Odavić, Vo-jislav Ilić mladi i mnogi, mnogi drugi... O trajnom i intenzivnom životu Puškina opusa svedoči i to da smo posle oslobođenja dobili niz novih prevoda, a među njima celokupnu umjetničku pro-azu u reprodukciji Božidara Kara-vačevića i veoma uspeo prevod „Evgenija Onjegina“ — rad Mi-lorada Pavića. Značajan doprinos savremenom prevodenju Puškina pružili su Gustav Krklec i Mile

Nastalo u uslovima despotskog pritiska na slobodarske duhove ogromne carevine, s veoma raz-gramatim žandarsko-birokrat-skim aparatom i robovlasničkim sistemom, Puškinovo delo zra-đilo je samom svojom suštinom otpor tiraniji, stremljenje lepšoi, humanioj, zračnjoj sutrašnjici. Na stranicama svojih stihova i proze (kao i u autobiografskim zapisima koje je morao uništiti), Aleksandar Sergejević je dozivao stvarnost surotstavljenu svemu onome što se bilo isprečilo pred njegovim delom kao opaka, ne-ljudska pretnja, kao zavera nedostoinih dostojanstvenika pod carevinim skutom.

Doista zadržuje moć genijalnosti koja se pod takvim okolno-stima pokazala kadra da stvari „Evgenija Onjegina“, poeme „Ci-gani“, „Bronzani konjanik“ i mnoge druge, liriku čije je tra-janje nedogledno, „Borisa Godu-nova“, ciklus „Malih tragedija“,

grobitu misao, sintetičnu sliku političkog stanja i događaja, o-tvorenju, poštenu, slobodoumnu-kritiku. Postala je u danima te-rrora, ugnjetavanja i faističke o-pasnosti moćno oružje istine, sa-vesti i plemenitog humanizma. Pjerova karikatura-satira obo-drija je mnoga ogorčena srca. Njemu je u umjetničkom poslu bio stran diletantizam. Kada se javio u zagrebačkom časopisu

klopčić. Oni su nastavili i plo-dosno razvili tradiciju prevo-đenja Puškinovih dela kod Hrvata (Vraz, Demeter, Trnski, Ha-rambasic itd.), odnosno kod Slo-venaca (Jurčič, Gregorčič, Aš-kerč, dr Prijatelj i mnogi drugi).

Lepotom i snagom svoga geni-ja on je otvorio ruskoj književnosti svetske horizonte, i to ne samo u oblasti pesme i poeme. Sirina Puškinove genijalnosti i njegova stvaralačka mudrost o-gledaju se, isto tako, na području drame, na stranicama „Borisa Godunova“ i „Malih tragedija“. Prijevodom „Upravnik stanice“ Aleksandar Sergejević je duboko zahvat i teme o uvredenom i poniženom „malom čovku“, ko-joj se ubrzo obratio drugi veliki stvaralač, Nikolaj Vasiljević Gogolj, nagovestivši zajedno s Puškinom, njen potonji rast u romanima Dostoevskog, pojedi-nim dramama Ostrovskog itd.

U Puškinovoj sudbini smrt je došla kao punomočni tumač ne-rečene, ali uporne i grozne želje najzagrijenijih mračnjaka iz „najviših krugova“ bliskih caru Nikolaju Prvom. Došla je u o-bluku gizdavog i praznoglavog Dantesa, da ispalj smrtonosan hi-tac na genijalnog čoveka, kome je Majakovski, bezmalo posle sto godina, uputio reči pesničkog bratstva:

Dok sam živ,
sa vama
dogovor mi
vredi.

U smrti ču
ja
i ja
brzo
i postaću nem.
Stajaćemo tada
skoro
kao susedi:
vi na slovo Pe,
ja na slovo Em.

U srušenoj
ču
i ja
i ja
brzo
i postaću nem.
Stajaćemo tada
skoro
kao susedi:
vi na slovo Pe,
ja na slovo Em.

in memoriam

PJER KRIŽANIĆ u svetu umetnosti

Nastavak sa 1. strane

po sećanju vrlo uspelo. Iz crteža se pojavilo košato lice Matoše-vo, izbrzdano tegobama života. Živo kada je uhvaćeno u letu duha, u inspiraciji reči, u poletu mašte. U žbunu kose i brkova pak zagužirilo se lice Disova, a njegov pogled snen evazivno je svetlo, izraza načara.

U prvoj etapi svoga stvaranja, kada je bliži literaturi, Pjer se posvećivao više crtežima ličnosti, portretima i karikaturi. Stvarao je takve portrete u ciklusima i to zalažeći redom onim slojevima iz javnog života, sa kojima je do-lazio lično ili profesijom u susret. Tako je u Novom listu objavljivao galerije portreta parlementa-raca, pa portreta novinara, a zatim i portreta pisaca, umetnika i naučnika.

Veoma sočni i duhoviti su mu portreti karikature u uводу knjige Naše muće, koja je objavljena 1923. godine. Smeđ mu je o-strije satiričniji kada je medu parlamentarcima, blaže medu no-vinarama, obzirnije medu lite-ratima, umetnicima i naučnicima. Vanredno su mu živi, zatim portreti karikature Ljube Babića-Dalskog (sa brkovima koje razleželo strše). Minka Cara, Nušića, Velika Petrovića, Ive Cipika, Si-me Pandurovića, Rastka Petrovića i, posebno, Petra Dobrovića, Tome Roksandića, Valdeca. Pri-vlačile su ga Matoševe simpatije: Stevan Sremac i Ćiša Ilija Stanovićević. Puna vedrog, raspo-loženog smeha mu je serija karikatura o Ćiši Ilijici Stanovićeviću (Zitije, svetog oca Ilariona ili Ćiši Iliju u manastiru).

Radiom u Politici on je postao vrlo popularan karikaturista-publicist. Njegovo ime postalo je pojam za karikaturu-satiru. I to ime kratko: Pjer ušlo je i u život širokih slojeva, kao imo vrlo dragog, imo prijateljsko, rođačko. Njegovi crteži, karikature i le-gende, koje su ih pratile, pograđale su u život unutrašnje politi-ke i međunarodne situacije. Sa-državale su jasnou lucidnu, jez-

Savremenik godine 1912. uspelim portretima-karikaturama Dje-žmanu i Milana Begovića, bio je već zreo, skrupozan umetnik, raz-vijena ukusa. U svakidašnjem publicističkom poslu, nalazeći se uvek pod pretnjama cenzure, i zabrane, nije naravno mogao da održi uvek crtež u visokoj formi, ni inspiraciju u visokom letu, ali ga nikada nije izneveravao ukus, nije se nikada spuštao u ležer-

nost i frivoline trikove duha.

Imao je visoko mišljenje o ka-rikaturi, kao umetničkom poslu i — da je umetnički izraz... „Bio je za onu karikaturu koja je plod autorove lične konceptije i ži-vote, a pobude takvog višeg tipa karikature da su u osećanju isti-ne i pravde poređ individualno-mlađi smisla parodikalno u životu i prirodi. Pisao je da je „prava ka-rikatura u delima njenih pred-stavnika duboko moralna i do-

krajnjih mogućih granica ljudske vrline objektivna“.

Njegova satira poticala je iz onoga što je iskonsko plemenito u životu naroda i iz onoga što je autentično humano u literaturi i umetnosti. Za svoje legende nalazio je izvore i u humoru čoveka iz širih slojeva naroda. Imao je sluh za onu pravu reč koja potekne iz plemenite pobune čoveka, i to za onu prvu, spontanu reč koja najprečim putem oceni stanja i događaje. Kre-tao se u životu i među publici-stima, i među umetnicima, a tako i među svetom drugih pro-fesija. Posebno su ga privlačile originalne ličnosti, zaneseni oso-benjaci u kojima je gorela neka pasija da samodričanja.

Dobijao sam utisak da su mu u svetu umetnosti bili najbliži pesniči lirici. Sa njima je u životu ustupljavao neposredan, srdačno prijateljski kontakt. Sećam se iz vremena njegove saradnje u Novom listu njegovih češćih topnih prijateljskih susreta sa Gustavom Krklecom, Desantom Maksimović, Gvidom Tartaljom. Njegovo unutrašnji osećajni fluid nosio je u sebi pitomnu liriku koja se po pravilu nade u ličnom, intimnom svetu kod velikih sa-tiričara i kritičara ljudskih sla-bosti i mana. Bio je poklonik le-pote i privržen plemenitoj ljud-skom, te zbog toga njegovoj sa-tiri i karikaturi nije bilo svojstveno poružavanje sveta i čo-veka Branjo je čoveka od izro-davanja u demonično, animalno i trivijalno. A tada kada su ta izrođavanja postajala sila i vlast, opasnost da budu pogubna za ljudski rod, ošinuo ih je sati-ričnom karikaturom otkrivajući u njima punu deformaciju ljud-skoga. Njegova karikatura bila je glas pobune savesti velikog umetnika patriota i humaniste. Njegovo uvrtenje bilo je da topla ljubav je čoveka podstiče stvara-nje prave karikature, da je svrha prave karikature: dobro, čoveka. Pjer je to uverenje svojim radom u punoj meri i delom osvjećio. Velibor Gligorović

HAMLET U NEDOUMICI

HAMLET: (PANDUROVICU I STEFANOVICU: MENI BAR BI MOGLI RECI SAD, OD VAS DVOJICE KO ME PREVEDE.)

U INTERESU KONSOLIDOVANJA
PROTERIVANJE TINA UJEVICA

TIN UJEVIC: ZAR VI, KOD TOLIKIH KACAKA, NADOSTE DA UHAPSITE MENE PESNIKA?
ZACA: E KAD BI KACACI PISALI PESME I SEDELI KOD „BUMSA“, VEC BI ONI ODAVNO BILI POHVATANI.

Božidar
TIMOTIJEVIĆ

UBI ME PREJAKA REČ

Zemljo ti si najlepša prepreka do
pesmeSvet se deli na one koji su zapevali
I na one koji su ostali robovi
Branko MILJKOVIC

Evo me pred njegovim licem smirenim i za-spalim. Glava mu je okrenuta malo ustranu, kao da bi htio da se okrene i pogleda svet iza sebe, a ko zna, možda i da okrene glavu od tog sveta, od sveta koji je ostavio na nekoj svojoj (koja je to, kad bismo znali) zvezdanoj visoravnini.

Na licu mu je osmej i ja bih mogao čitavne dane da sedim i da razmišljam, ali ne bih se mogao setiti da li sam nešto slično ikada ranije video na njegovim usnama. To je osmej koji mi govor je da je pravi Branko, onakav kakvog smo ga mogli znati, a kakvog ga nismo do kraja upoznali. Dete između igračke i hleba, voda koja bi htela da teče odjednom i sa samom sobom i nasuprotni sebi, imenica ljubavi koja bi htela jedan jedini put i samu sebe da čuje, da sazna tu svoju moć koja vlađa svetom. To je u stvari osmej koji krije i kazuje sve sup-rotnosti koje su se mogle zateći i sukobiti u istom trenutku u istom čoveku. Sukobiti i uniš-titi u svom mnoštvu.

A on je uvek bio sav od suprotnosti i sav suprotan svojim suprotnostima. Umeo je da go-vori i dela mudre stvari onda kada je svima, pa i sebi samom, ličilo na dete; kada je izgledalo da je stasao rame uz rame sa teškim i ozbiljnim stvarima života, odjednom bi se pre-vrnuo iz svoje ravnoteže i imao je sve uslove da ga smatram ljkupim maloletnikom s kojim je najlepše bilo provoditi časove zanosa. Od svega na svetu u sebi je najviše imao ljubavi. Ponekad je to bila ljubav zvezdonača prema zvezdama, ali koji još ni na jednu od njih nije uspeo da odleti i sleti. Ponekad, to je bila ljubav koja je umela da se suprotstavi leptirovskoj najedzi iz njega samog i da svem tom odnosu da smisao obeliska. A mnoga češće i naiviše, ljubav je za njega bila nešto kao čudo, nedokučivo, neuhvatljivo, nepronalažljivo, stvar imaginacije i mašte, trunka za koju su se svr moćni ovoga sveta potrudili da je sakriju u milion labirintata duž zemljinih pustinja, pa hajde, traži je sad!

A on je tražio tu trunku kao Ikar svoje visine. Tražio je neumorno iako se često smrtno umarao. Tražio sa zanosom, iako ga je često svi-ladavala mučnina. Tražio je pun nade, iako se strasno obraćao Danteu („Vi koji... ostavite svaku nadu...“). Na kraju krajeva, verujući u nepriruženost ljubavi, smatrali da njena apsolutna odanost ima vrlo malo prava građanstva u našem promenljivom i prevrtiljivom svetu, po-stavljajući u sebi mnogo puta da zan i noć pitanje njenih moralnih normi, a budući da se pitaju i ovo sva potrudili da je sakriju u labirintata duž zemljinih pustinja, pa hajde, traži je sad!

A on je tražio tu trunku kao Ikar svoje visine. Tražio je neumorno iako se često smrtno umarao. Tražio sa zanosom, iako ga je često svi-ladavala mučnina. Tražio je pun nade, iako se strasno obraćao Danteu („Vi koji... ostavite svaku nadu...“). Na kraju krajeva, verujući u nepriruženost ljubavi, smatrali da njena apsolutna odanost ima vrlo malo prava građanstva u našem promenljivom i prevrtiljivom svetu, po-stavljajući u sebi mnogo puta da zan i noć pitanje njenih moralnih normi, a budući da se pitaju i ovo sva potrudili da je sakriju u labirintata duž zemljinih pustinja, pa hajde, traži je sad!

ipak često, peka na žeravicama iskrenosti, jed-nom takvom prilikom je zajedničko nam pri-jateljici rekao i ovo: „Čovek je neudobna grob-nica, ne mogu se smestiti ni u kome.“

Bio je uman i lakoveran. Verovao je vatri koja se u njemu samom gnezdi i umnožava, i slušao njene mudrosti i njenu večnost, ali lako, na način najvogn i umiljog deteta podlezao je njenim lažima, njenim okrutnostima. U tim trenucima ona ga je zamarala i mrvila, grila i odbacivala mu je snagu, namerila, i iscrpljivala mu je snađu, nameš-tala mu mnoge igre koje su se ticali njegove postojanosti i održivosti (on nije pluta koja će da pliva i kad je najpunija vodom) i tada ga je to mnogo koštalo jer mu je vedenina zauzimala crna misao, a ova druga mnogo češće ga je hvatala za reč i za dušu, nego što je ona prva uspevala da ga zadrži u svom sru.

Pevao je na način i glasom koji se još nikada kod nas nije čuo. Pevao je otvorenim plućima i grlo, ali pri tom je iznosio na svet i svoj mozak i svoje srce. A to je bio uslov. No rezultat svega nije ga uljuljkivao. Tražio je apsolutnu moć govora. Pisao je najbrillantniju poeziju srpskog jezika, a smatralo je da govor tek bi sam progovorio; a gde je tek bio tečan govor, a gde pesma? Reč je za njega bila moć, a on je od reči, od njene moći htio da stvari novi svet, svet sličan ovome — njegova slika i lice — ali u drugim dimenzijama i bojama, — ne sa jednim suncem, već da svaki čovek ima za sebe po jedno sunce u tom svetu. No pošto je istrošio i svoje čelo i svoje srce pеваči, a niko nije mogao da vidi onoga što je u njemu pевao, on sam nije mogao znati da li je predo kroz koji je prolazio bio stvaran ili je, možda, stvarnost bila njegova pesma. No, reka bih, njegovog života mračje i zlato njegove pesme dopunjivali su se do savršene harmonije i niko danas ne bi poverovao da je to bila jedna ista stvar samo izražena dvema naoko različitim mogućnostima.

All nezadovoljan svojim životom, bio je ne-zadovoljan i onim što je proizašlo iz njegova života. Tražeći — i sam pomerajući — granice moći i snage govora i verujući da je svojom pesmom tek samo progovorio a ne i zapevao, tražio je to isto i s druge strane svoje pesme; na strani života bio je neumorni istraživač, inventivan ali nepraktičan. Tražio je svoje mesto u slobodi, no ostao je do kraja bolestan što je slobodu bio izgubio na rgnim razloga zbog kojih nam je tako već samim rođenjem. Lutao je za njom po ovoj lepoj zemlji — za koju je čuvao posebno mesto u svom srcu — lutao je za slobodom do mora i do manastira, po gradovima i uzduž reka, tražio je pokraj raznih čele-kula i po periferijskim arabskim predvečerjima (sav svoj život proživeo je upravo u ta dva ambijenta); tražio je danima i danima u svojim hladnim studentskim samačkim sobicama i tražio je od Heraklita do Sartra i od Homera do narodne pesme, ali — bio je tužan jer je za sebe nigde nije mogao naći. Tolike je ona bila za njega veličanstvena da je bio postao rob njenih misli i njene nemogućnosti u sebi samom. I iscrpljen od tog tražanja, uništen svojom glavom i svojim srcem otisao je od naših očiju sa čudnim osmehom na usnama, osmehom koji mu nikada ranije u životu nisan video.

Njegovo prokletstvo se bogatilo. No, ostavio je nešto za sobom nad čime ovog trenutka razmiš

DIJALOG O PESNIKU

VUK KRNJEVIĆ: „MILJKOVIĆEVO DELO IZVRŠIĆE IZBOR SVOJIH KRITIČARA, I TAKO ĆE IH POTVRDITI“

HUSEIN TAHMIŠČIĆ: SVET BI BIO VELIKA TAMNICA KAD BI U NJEMU SAMO PESNICE BILI SLOBODNI LJUDI“.

H. T.: — Samo jednom razgovarao sam sa Brankom Miljkovićem. Zbilo se to pre tri godine. Unajmili smo stari fijaker i bez vidljiva cilja krstarili novosadskim ulicama. O svom pesničkom iskustvu govorio je jasno i pregledno. Lako i samouvereno menjao je predmet razgovora, kao da tim naglim promenama želi da iskuša koliko je njegov sagovornik upućen i obavešten. Tada mi je rekao i ovo: „Hoću da pišem o delima pesnika iz naše generacije. Naša dela rđavo čitaju i još rđavije o njima govore. I uopšte: vreda me dobromernost koja je neobaveštena i lakovislena“. Moje uspomene su oskudne i jednostrane. Srećom, pred nama je njegovo delo. Na nama je da udovoljimo zahtevu dobrog čitanja koji je postavio i sebi i drugima. On mu je udovoljavao kada je kritički rasuđivao, i pisao, o našim delima.

V. K.: — U poslednje vreme, naročito, počinje da se govori i o tome kako je on bio šarmantan kozer. Međutim, za razliku od toga on je bio strastven govornik i zagovornik poezije. Tek kada o poeziji počne da govori taj govornik izlazi iz svog ironičnog smeška, on se preobražava u strastvenika. To nije bilo samouverenje, nego samopoverenje. On je bio okrenut prema sebi i ispitujući sebe mislio je o drugima. To mu je davalo čvrstinu sudova. Za razliku od tog razmišljanja o poeziji njegovi sudovi o drugim problemima činili su mi se uvek dosta neodređeni i ishitreni. Samo u dodiru sa svojom pravom opsесijом — poezijom, on je zapravo živeo. I zato nije slučajno što je baš on napisao da je isto pevati i umirati.

H. T.: — Pesništvo je i pokušaj da se iskupi čitavo vreme. Sudbina pesnika je zgusnuta neizvesnost u jednom određenom vremenu. Sklad između ličnosti pesnika i njegovog pesničkog dela je nedostižan cilj. I dok mu težimo, svesni da je nedostižan, on nas obavezuje i pomaže nam da istrajemo. U tome je nesrećna svest pesnika koji razmišljaju i o svom pozivu. Ona nas održava ili ubija u životu. Prvo pravo značenje nesrećne svesti pesnika prisutno je i u jednom delu refleksivnog pesništva Branka Miljkovića.

V. K.: — Mislim da je njegova osnovna tema
pevanje o reči koja traži. To nije po njego-
vom uverenju i reč koja pronalazi. Otuda smi-
sao njegove pesme nije u postavljanju pitanja
nego je u tome što ona stavlja u pitanje. Ali
potreba za traganjem je tu potpuna: pored
svega ostaloga reč i samu sebe stavlja u
pitanje. Problem je tako rešiv i za pesnika i
za čitaoca. Sklad njegovih stihova ometa nas
u tome da neposredno dohvatimo one duboke
nešklade o kojima je on pevao. Ali ostaje nam
da to pronalazimo, da pronalazimo „trošenje“
ovoga pesnika pred nepoznatim i nedohvaće-
nim. On je taj sukob osećao vrlo tragično.

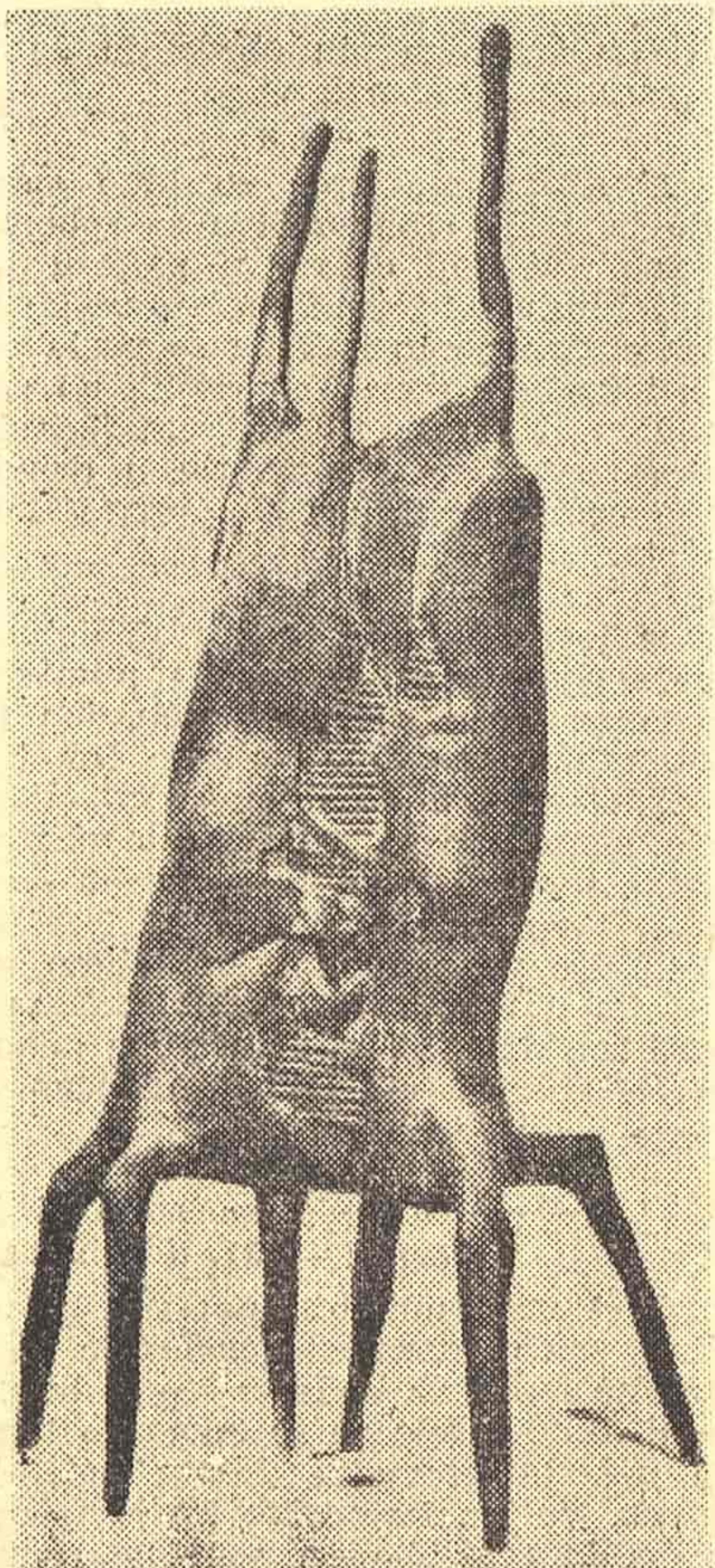
H. T.: — Pitanje pesništva je svagda i pitanje slobode. Kako da to i drugima jasno i razgovetno predočim? Poziv pesnika nije kadar da ispuni jedan ljudski vek u ovom hirovitom razdoblju. Svet bi bio velika tamnica kad bi u njemu samo pesnici bili slobodni ljudi. Imati udela na poziciji koja očovečeuje, odgovarati na pitanja koja su relevantna za ishod i razrešenje ljudske prirode — da, to je ono što pripada svim ljudima a ne samo pesnicima. Međutim, pesnik mora da ide još dalje. On danonoćno vodi borbu protiv hipnoze stvarnosti. Ne biti hypnotisan znači za pesnika: biti u skladu sa svojim pozvanjem. Pesnik, kritičar i esejist Branko Miljković se je pitalo ko? i kako? i šta? piše. Ono što je njega ubilo treba nama da tvori oči. Njegovim pitanjima pridružiću svoje pitanje: zašto pisati?

V. K.: — Ako, imajući u vidu Miljkovićevu poeziju, prihvatimo formulaciju da je pitanje slobode ustvari pitanje potpune svesti o slobodi, onda se poezija ovoga pesnika, po mom mišljenju, lakše približava i manje opire. Samo-odgovornost pesnika, njegova svest o pesmi,

SKULPTURA I GRAFIKA OT A LOGA

Dok naše posleratne generacije slikara — od srednje do najmlađe — imponuju brojem umetnika i kvalitetom dela, kao i odlikama ličnim i osobenim u izrazu i problemima koji su tretirani, — dotle skulptura pošto je pokazala izvanredni polet posle 1954, sada uglavnom стоји на malom broju istih, već formiranih, umetničkih fisionomija. Na njihov razvoj i vredan i interesantan jedva da se nadovezuju napor i mlađih, jer ovi koji pristižu daleko za njima zaostaju, zbumjeni savremenim likovnim koncepcijama i stilski neopredeljeni, zapadajući često u eklektici.

Posmatrana iz ovog aspekta, izložba Ota Loga izdvaja se po ozbiljnosti svog priloga i određenosti stilske orijentacije. Logo nije nepoznat našoj publici, ali ga je tek ova izložba istakla i izdvojila iz grupe najmladih. Izložbu čine grafike i skulpture. Radovi obe discipline imponuju metijerskom solidnošću i poznavanjem tretiranog materijala. Svi su eksponati nastali u prošloj, 1961. godini.

DESET GODINA OD SMRTI JOVANA POPOVIĆA

PLES RECÍ U PRAZNIKU

JOVAN POPOVIĆ

Jovan Popović je započeo svoj pesnički rad polovinom dvadesetih godina ovoga veka, u jeku najžešćih književnih polemika o svrsi književnosti i njenom mestu u društvu, u vreme pojave mnogobrojnih modernističkih strujanja u našoj lirici. Zbirka "Hadžija večnosti" (1925) i "Ples nad prazninom" (1926) pri-družio se mladi pesnik avangardističkom pokretu i to pretežno njegovoj ekspresionističkoj struji. Počeo je svoju književnu karijeru zaneseno se predajući kosmičkim vizijama, uznemirenom, očajnom ispovedanju bola isprekidanim, kratkim, slobodnim stilovima, individualističkom kultu svoga ja, oslobođenog svake socijalne, vremenske i istorijske uslovljjenosti, razigranog i postavljenog usred subjektivnog sveta koji se udaljio od stvarnosti, prezrevši je u ime slobode i nezavisnosti duha. Mnogo kasnije, u pogовору svojih "Pesama" (1951), iz jedne sasvim drugičje perspektive, osvrnuo se Jovan Popović i na svoje mладалаčke zbirke: "One nose pečat nesavladanih u-

Besmisao se nameće kao opsesa-ja, ništavilo je simbol iščezava-nja sadržaja realnosti, koja se raspada. Patnja izvire iz osećanja neizdržljive usamljenosti: „Bol života rije celim bićem“. Pesnik oseća prisustvo „crnih ptičurina jeze“. Vidljivi svet je privid i košmar; suština sakrivena ispod zbrkanog mnoštva konkretnih po-java mami pesnika u svoje iraci-onalne vrtloge. Ne nalazeći ni-kakav određeni socijalni, poli-tički i filozofski cilj, on stvara kult mističnog zanosa i ljubavi prema nadrealnim vrednostima, nejasnim, uostalom, i njemu samom. Nije teško uočiti u shva-tanjima mladog Popovića razne uticaje, počevši od patetične vi-zionarnosti ekspresionizma, pre-ko nadrealističkog traženja du-hovne nadstvarnosti, do ujevi-ćevskog obožavanja imaginarne žene.

đa u svetu postoji mnoštvo ljudi dostoјnih istinskog življenja, vodilo je iz uskih okvira solipsizma u pravcu sadržajnije poetske teorije humanistički orijentisane: „Nemam snage da se odrěčem najzad od onog što se zove ti“ — priznaje pesnik nemoć svog individualizma. „Opravdanje“, neka vrsta poneseno pisanog manifesta, govori o tome da je njegov autor dodelio književnosti značajnu i pred društvom odgovornu ulogu. Istina, on i dalje smatra da umetnost uopšte treba da opravlja „pogrešku i zabunu života“, da bude „pobeda nad bezdnom“ i nadoknada za izgubljeni smisao svega. Ali uporedo sa tom pesimističkom koncepcijom, naslućuje se već i jedno punije, životvornije, aktivnije pristupanje odnosu između poezije i društva.

Glavna tema „Plesa nad prazninom“ izrečena je stihom: „Zar zaista nema međ dušom i dušom mosta?“ Pesma usamljenog čoveka postaje dosadna i prazna. Kako izići iz stanja učaurenosti i odvojenosti i obuhvatiti književnom rečju dramu čitavog čovečanstva? Gde se nalaze izvori poezije ljudske solidarnosti? Može li se progovoriti iskreno i snažno ne samo o usamljenoj jedinici već i o masi, ne samo o teško uhvatljivim strujanjima svesti i podsvesti, već i o istorijskim i političkim zbivanjima u kojima učestvuju klase, narodi, države? Praznina, jedno od glavnih elemenata Popovićeve vizije napuštenog, haotičnog i nesrećnog sveta, počinje polako da se ispunjava živim bićima i konkretnim problemima doba iako, uprkos tome, ostaje u njenim ponorima dosta mesta za subjektivističke varijacije na temu apsurda, smrti, izgubljenosti. Još se život posmatra u znaku neizbežnog propadanja („Svaki je tren tek mučno umiranje“). Oslobođenje iz okova samoće i očajanja nije potpuno, jer se ono više priželjkuje nego što se zaista ostvaruje:

„...i hteo bih da verujem da je
život beskrajan
da je to jedan moćan ustreptan
zanosan dah —
al' duša je stara odveć umorna
umorna
i osmeh na licu smrznut tako
gorak“.

U poređenju sa prvom zbirkom, „Hadžijom večnosti“, druga, „Ples nad prazninom“, bez obzira na to što se u osnovi nadovezuje u pogledu tematike na nju, sadrži i neke nove elemente socijalne pobune, koji nisu do kraja izraženi i dosledno sprovedeni, ali koji su već prisutni i postojeći. Ismevanje i žigosanje društvenog licemerja, svakojakih nepravdi i zločina, otvara put iz tesnog pesničkog sveta mladog Popovića. Njegove reči negodovanja, uperene protiv lažne i tlačiteljske socijalne organizacije poretku u kome živi, nagoveštavaju budućeg socijalnog pesnika sa jasno formulisanim revolucionarnim ciljevima.

narnim ciljevima.

Citajući „Ples nad prazninom“, zapažamo i dalje tehniku pisanja karakterističnu za prvu zbirku: nizanje slobodnih stihova, često bizarnih, grotesknih, eksplozivnih, u kojima se različite, udaljene pojave realnosti stapaјu u nelogično jedinstvo šok-slike. Prelazi iz zanosa u grčeviti smeh, iz radosti u bol, česti su i iznenadni; lirske sentimentalne ispo-

“ vesti stalno se prepliću sa žučnim obračunima i dosetkama i čine protivrečne celine gde blagost i sarkazam, izazivanje i jadanje, idu uporedno. Ton je podignut, nižu se reči sa velikim početnim slovom, zapenušena retorika treba da iskaže sve duševno uzbudjenje. Pesnik želi da izraz postane neposredni tumač njegovih unutrašnjih visokih temperatura. Ni je teško uočiti danas izvesnu usiljenost u Popovićevim prvim ostvarenjima; ona su, međutim, važan podatak za rekonstruisanje puta koji je Jovan Popović prešao, a istovremeno i ilustracija, iako neotpuna, nedovolina, šireg i opštijeg duhovnog stanja jedne evohe. Napuštajući uzaludni hadžiluk u nepostojeće oblasti večnosti, mistično shvaćene, pesnik je kasnije, iだlje uglavnom ostajući u praznim prostorima izolacije, pokazao interesovanje za zemaljske stvari. Njegova prva pobuna protiv nepravde i ljubav prema ljudima nisu bili toliko čvrsti revolucionarni stavovi koliko ovaploćenje vitmenovskog demokratizma i humanizma. Proći će još nekoliko godina od pojave „Plesa nad prazninom“ dok Jovan Popović ne usvoji naprednu ideologiju i koncepciju socijalno obojene po-

Voxna umetnost

Likovna umetnost

Skulptura je manje dopadljiva od grafike, ali je znatno kompleksnija i kao problem mnogo interesantnija. Traženje umetnikovo, u našim okvirima, sasvim je novo i originalno. Logo je, bar u većini radova, zaokupljen realizacijom biomorfnog oblika, njegovim postavljanjem u prostor i njegovom vitalnošću. Za saopštenje ovako kompleksnog likovnog problema Logo je odabrao modelovanu masu iz koje se, kao osnovne ili centralne, odvaja više horizontalnih, ili još češće vertikalnih elemenata, nalik na udove ispružene u jednom ili dva suprotna pravca. Volumeni su većinom frontalno tretirani, tako da se mogu posmatrati sa dve strane, odnosno imaju svoje lice i svoja leđa. Sukob po formi suprotnih oblika — velike oble mase i tankih krakova — sugerira izvesnu simboličnu vitalnost, a ovaj utisak žive materije podržava nekad i tretiranje fakture (br. 6). Ovakva konцепција skulpture potiče svakako od Ermitedja (K. Armitage) mada, mislim, ne treba insistirati na ovoj formalnoj analogiji s obzirom da je sadržinska koncepcija upravo suprotna. Dok Ermitedjova antropomorfna skulptura donosi jednu verziju sveta koja i u najironičnijem obliku čuva optimističku duhovnost, dotle u najboljim Logovim ostvarenjima ima izvesne zebnje pred dehumanizacijom. Problem je u stvari tek načet, ali zaslužuje punu pažnju jer već sad ukazuje na vrlo zanimljive i kod nas neuobičajene mogućnosti. Mislim da ovo treba naročito podvući baš upozorenja radi — jer paralelno uz ove embrionalne forme, Logo pokazuje na dve-tri veće skulpture i dekorativnu tendenciju (br. 10, 12, 14), koja u ovom konceptu predstavlja osiro-

10. The following table gives the number of hours per week spent by students in various activities.

NOVA AMERIČKA POEZIJA

Džoel OPENHAJMER

KUPANJE

On će insistirati na tumačenju njenog najjednostavnijeg čina. njenom kupanju, a kupa se jer on to tako želi. Kupa se da bi se očistila. ritual, uvek ritual u njegovom životu. Kupa se da bi se spremila a on sam najčešće odlučuje da ga ona želi neokupanog, muževnog. ono što mu se najviše dopada je njeni neprestano kupanje. u njegovoj kadi, u njegovoj vodi, žena.

Brus BOJD

EVO ŠTA STRAŽAR-PTICA PEVA,
KAD SEDI NA DRVETU LJUBAVI

Ko samo provodi svoje opsene u postelji, A nikad ne uživa ni u čemu kazanom, Taj će grickati suvo lišće do smrti.

Jer ljubav je ona vrsta drveta čiji plod Ne raste na granama, nego na korenju.

Ko je razgovarao sa stvarnim prisustvom svoje I izvršio najmanje izrazljivu misao svoje ljube Taj će pronaći ono što je tražio.

Jer ljubav je ona vrsta drveta čiji plod Ne raste na granama, nego na korenju.

inostrane teme

NAJMLAĐI GLASOVI

— Mladi pesnici Amerike —

U godinama posle drugog svetskog rata američka poezija je, po rečima Donalda M. Elena, sastavljača antologije „Nova američka poezija 1945–1960“, ušla u jedinstveno bogato razdoblje. U tom vremenu mnoga pesnička imena najstarije generacije (Vilijem Karlos Vilijem, Ezra Paund, H. D., E. E. Kamings, Volas Stivens, Merijen Mur) stvorili su dela koja idu u red najboljeg što su napisali. Široka reka pesnika srednje generacije (Elizabet Bišop, Edvin Denbi, Robert Louel, Kenet Reksrot itd.) dospeli su u ovom vremenu u doba svoje stvaralačke zrelosti. Najmlada, treća generacija, raznovrsna, pesnički snažna i nemirna, kojoj je dugo trebalo da bude priznata, izbila je na površinu.

Ovi mladi pesnici napisali su mnogo, ali najveći deo onoga što su stvorili objavljeno je u nekoliko manjih časopisa, u viđu separata, zasebnih pamfleti i u izdanjima sa malim tiražom. Mnogi su stekli priznanje na osnovu rukopisnih primeraka koji su kružili među njihovim prijateljima — pristalicama nove poezije. Ali za njihovu popularnost najviše treba da sačuva svojim javnim nastupima, na kojima su čitali svoju poeziju. Nastala i razvijena u Berkliju, San Francisku, Bostonu, Blek Mauntinu i Njujorku, ova poezija, mada veoma raznolika u svojoj širokoj oblinosti, ima jednu zajedničku osobinu: potpuno odbacivanje svih onih kvaliteta koji odlikuju takozvanu akademsku poeziju nji-

Gregori KORZO

POSETA RODNOM GRADU

Stojim na sumornoj svetlosti u sumornoj ulici i gledam gore na svoj prozor, tamo sam se rodio. Svetla gore; drugi ljudi muvaju se uokolo. U kišnom kaputu sam; cigareta u ustima, šešir na očima, ruke na ledima. Prelazim ulicu i ulazim u zgradu. Kante za smeće još nisu prestale da smrde. Penjem se uz stepenice: Prijavouhi uperio na mene nož... Isisavam ga pun izgubljenih motrena.

PESNICI SE VOZE AUTO-STOPOM

Naravno da sam pokušao da mu kažem ali je on okrenuo glavu bez izvinjenja.

Rekok mu da nebo vija sunce

'A on se osmeħnu i reče: „Pa šta onda“.

Kao demon sam se osećao ponovo

Pa rekoh: „Ali okean vija ribu“.

Ovaj put on se nasmeja i reče: „Zamislili da su jagode gurnuli u planinu“.

Posle toga sam znao da je nastao rat —

Pa smo se borili:

On reče: Tovar jabuka poput metlastog anđela krši i cepa stare holandske cipele“.

Ja rekoh: „Munja će pogoditi stari hrast i oslobođiti dimove!“

On reče: „Pomamna bezimena ulica“.

Ja rekoh: „Čelavi ubico! Čelavi ubico! Čelavi ul On reče, stvarno se razbežnjavajući,

„Peći! Gas. Postelja!“

Ja rekoh, osmehujući se samo, „Znam da će bog okrenuti svoju glavu ako mirno sedim i mislim“.

Završimo rastapajući se, mrzeći vazduh!

Dejvid MELCER

DVANAESTA RAGA — ZA DŽONA VINERA

Prejaka doza divnih reči neprestano juri po mome duhu a neće da se doveđe u vezu sa mišljom ili govorom Poput balona, one neće trajati dugo i nastoje da izlete iz ruke da umru na nebū — oslobođene.

Zelim da te uverim

da svi bluzevi koje smo sakupili i pevali, sve crnačko usklitanje

iscrpeno iz neonskih bedra,

sav nemi, probni dodir —

potezi koje smo povukli po javnim ranama

Zelim da te uverim

da oni, takođe,

snevaaju kroz duh

kao divne reči.

Leroj DŽONS

ZA HETI

Moja žena je levakinja.

Što podrazumeva strasnu odlučnost. Potpunu pripadnost drugom svetu. NEPRIRODNO JE BEJBI

Kako neki ljudi neprestano nastoje da budu drukčiji.

Greh i strah

Ali osim toga, ona je boem celog svog života... crne čarape,

odbija da prima naredenja. Ja sedim strpljivo, pokušavajući da joj kažem

šta je pravo. SKLONI TU PROKLETU OLOVKU IZ RUKE.

CEREMONIJAS TU NAOPAKO. I tako. Ali nema koristi. I to se vidi

Frenk O' HARA

ZAŠTO NISAM SLIKAR

Ja nisam slikar, ja sam pesnik. Zašto? Mislim da bi pre trebalo da budem slikar, ali nisam. ELEM.

Na primer, Majk Goldberg počinje jednu sliku. Svatim kod njega.

„Sedi i popi čaštu“ on kaže. Pijem; pijemo. Pogledam.

„To su SARDINE na slici“.

„Da, trebalo je nešto“.

„Oh.“ Odlažim i dani prolaze

pa ponovo svratim. Slika napreduje, a ja odlažim, i dani

prolaze. Svatim. Slika je gotova. „Gde su SARDINE?“

Sve što je ostalo su nekakva slova. „Bilo je previše“, kaže Majk.

A ja? Jednog dana razmišljao o boji: narandžasta. Napišem stih o narandžastoj boji. Uskoro imam celu stranu reči, a ne stihova. Pa još jednu. Treba da ih bude što više, ne o narandžastoj boji, o rečima, kako je strašna narandžasta boja i život. Dani prolaze. Pesma je već u prozi, pravi sam pesnik. Moja pesma je završena, a ja nisam spomenuo još narandžastu boju. Imam dvanaest pesama, ih NARANDŽE. I jednoga dana u galeriji. Ugledam Majkovu sliku, zvanu SARDINE.

Ron LOUVINSON

PASTORALA

Smrt.

Smrt jednog miliona medno-rosnih dinja što se raspadaju na poljima istočno od Trestja.

Miris smrti

narkotičan u svojoj slasti koji smo mi pogrešno smatrali za miris sveže izmučenog butera

dok ja nisam otrčao preko puta u polje

i dok me mušice nisu napale, Kasnije,

na jednom drugom putu, sam sam mirisao smrad živih blica kao tamnice i ljubavne postelje.

I mislio sam na unakazene dinje koje su iz daljine izgledale kao polje divljih maslačaka.

(Preveo Dušan PUVAČIĆ)

derne poezije. Loren Ferlingeti mnogo je učinio da se stvor popularna govorna poezija svojim čitanjem uz pratnju džez orkestra i snimanjem gramofonskih ploča. Dok su neki pesnici iz ove grupe rođeni na obali Pacifika, drugi su došli iz raznih krajeva Amerike i pridružili se pesnicima sa pacifičke obale.

Treća generacija, bitnici, u svojim prvim počecima bila je vezana za Njujork, ali je pažnju javnosti skrenula na sebe u San Francisku 1956. godine, kad su Elen Ginzberg, Džek Keruak i Gregori Korzo počeli javno da čitaju svoje pesnici.

Džon Ešberi, Kenet Koh i Frenk O'Hara, pesnici Njujorka, pripadaju četvrtu grupu. Svoju zajedničku pesničku pustolovinu počeli su u Harvardu, gde su bili povezani sa „Pesničkim pozorištem“. Početkom 1950. prešli su u Njujork i nastavili saradnju sa pozorištima (Living Theatre i Artist's Theatre).

Peta grupa nema geografskih određenja. Njih pripadaju mladi pesnici koji su se razvili pod uticajem vodećih pesnika prethodnih grupa, ali koji imaju svoj stil i nove concepcije poezije (Edvard Maršal, Rej Bremer, Leroj Džons, Džon Viners, Ron Louvinson, Dejvid Melcer itd.).

Na kraju ovog informativnog članka evo osnovnih podataka o pesnicima obuhvaćenim ovisnim kratkim i nepotpunim pregledom.

Džoel Openhajmer, rođen 1930. godine u Jonkersu (Njujork) pohađao je nekoliko koleđa, ali nijedan nije završio. Objavio je dve knjige pesama, „Poslušan sin“ i „Malo ljubavi“. Sam za sebe kaže da s obzirom da je zbog mlađosti izbegao tri glavne društvene nesreće svoje vremena, oseća pomoćno grizu savesti.

Brus Bojd rođen je 1928. u San Francisku. Oduševljava se japanskom kulturnom tradicijom. Objavljivao je samo u zajedničkim antologijama i časopisima.

Gregori Korzo (Njujork, 1930.) potiče iz italijanske doseljeničke porodice. Prepušten u detinjstvu sam sebi, počeo je da krade i proveo

je tri godine u zatvoru, gde je počeo da čita i piše. Po izlasku iz zatvora nastavio je sa pisanjem. Jedne noći sreو je Elen Ginzberg i po njega prvi put naučio nešto o savremenoj poeziji. Ginzberg mu je bio prvi učitelj i prva osoba koja mu je prišla blago i prijateljski. Po nekoliko godina provedenih na Harvardu otišao je u Kaliforniju, pomogao da se rasrijeti bitnički pokret i stekao slavu kao pesnik. Ime nekoliko objavljenih knjiga („Bomba“, 1958., „Srećni rodendan smrti“ 1959., „Rane pesme“, 1960., „Benzin“, 1958).

Frenk O'Hara (1926, Baltimor) odrastao je u Novoj Engleskoj. Od 1944–46. bio je u mornarici, a od 1946. do 1950. proveo je na Harvardu. U Njujorku živi od 1951. godine. Radi u Muzeju moderne umetnosti. Preokupiran je svetom onako kako ga doživjava, piše o onome što mu se desava, pokušavajući da izbegne sve laži i preterivanja. Svestan je da ono što je njemu u njegovom delu jasno nije jasno drugima i obratno. Objavio je više knjiga pesama („Grad zima i druge pesme“ 1952., „Razmišljanja u slučaju potrebe“, 1957., „Druga avenija“, 1960. itd.).

Leroj Džons rođen je u Njujorku, Nju Džersi 1934. godine. Pohađao je nekoliko koleđa i doktorirao iz nemačke književnosti. Sada uređuje časopis „Yugen“. Polazeći od pretpostavke da je sve dopušteno, on svojom pozicijom progovara jednu potpunu stvaralačku slobodu. Kada je da njegovu poeziju ono što sam za sebe misli da je.

Ron Louvinson rođen je na Filipinima 1937. godine. U SAD je došao 1945. godine. Po završetku škole 1955. proveo je dve godine na putovanjima. Zaposlen je kao litograf. Objavio je zbirku „Lubenice“ 1959. godine.

Dejvid Melcer (1937. Ročester, Njujork) živi u San Francisku. Proveo je mnoge mesece čitajući svoje stihove u pratnju džeka. Sam sitiće da poezija nije njegov život, nego samo jedan pogodak dea. Objavio je jednu knjigu pesama („Ragaz“, 1959). (D. P.)

O Kamiju se i danas govori ne samo i kao o umetniku čije je delo prisutno, već i kao o živom čoveku. On je bio izuzetno angažovan u svim zbijanjima svoje sredine i ovoga sveta, opredeljujući se za ono što je čovečno. Kada bi i u našoj sredini postojao jedan umetnik, ne samo tog dana nego i takav čovek, sigurno je da bi bilo više stvaralačke klime a manje zabluda. Izuzetan duh uvek može da ohrabri u tako neizvesnom i nesigurnom poslu kakav je pisanje.

Kafkin „Proces“ u Odeonu
2. januara 1962.

Zan Luj Baro je umetnik koji na sceni uvek ume da opinci i da učini nešto nepredviđeno, pa ipak jedino moguće. Njegova režija Kafkinog „Procesa“ usmerena je na dočaravanje prilika koje stvaraju izopacene ličnosti. Jozef K., kako ga je on tumačio, nije mistična ličnost već čovek koji pod određenim okolnostima doživljava sramnu smrt. Putnik, koji je ovo delo režirao kod nas, imao je vanrednih rešenja, ali i padova kakvi se ovde nisu mogli videti. I nečeg mističnog što je nageveštavalo da to nisu stvari od ovog sveta, iako to na žalost jesu.

Ispred „Odeona“ na jednoj zgradi postavljena je ploča na kojoj piše da je na tom mestu 1943. godine Jugosloven Žan Kopitović poginuo za slobodu. To je jedno upozorenje u zemlji u kojoj se tako mnogo i tako patetično govorilo o slobodi. I pouka da su mali narodi oduvećeni gulinu i da tuđu slobodu, a veliki najčešće samo za svoju. Jedni su uvek imali više žrtava, a drugi više slave.

Dragoslav GRBIĆ

dnevnik

ZABLUDI O SLOBODI

Iz Pariskog dnevnika (I)

DREVNA BAŠTINA MORA

(Zapis sa
ribarskog broda)

Ako ima ljudskih profesija ili radnih grupa za koje bi lakše mogli povjerovati da iz njihovih ruk u dolazi mir i radost postojbine čovjeka na zemlji, onda su one što su više od sviju izložene promjenljivosti sreće u svakodnevnoj borbi za opstanak, one koje su na strpljivoj nadi i buntovnom povjerenju u dobrotu udesa oblikovale svoju egzistenciju.

Izmisljavajući smješne i turbo profesijske svih stanovnika, more je izdvojilo svoju maštu od šablona kopna i pokazalo se kao vidovit čudak, koji o zamršenoj tajni ljudske sudbine umije da ispredje najbizarniju priču. Redaju se tako snovi mornara, ribara, ronilaca, svjetionika. Priče kamena i oblaka, ptica koje lete u nepovrat ljudskih očiju koje se za njima okreću, tih očiju usamljenih poput crvenih staza što završavaju na rtovima otoka, ne vodeći nikud. Tko da ih sve oživi u jednom lepršavom trenutku sjećanja na šumove djetinjstva, da ispunjava vrelom davnih ljudskih glasova jedan zaspali grad u ravnicama, njegove besbrojne krovove, što maglom ovijeni iščekuju praskozorje.

Svaki brod koji odlazi u daljinu sputan je plahom čovjekovom mišlu na povratak. Brod je nesiguran, lelujući dom na moru. On liči na naselje, na zavičaj, na fabriku sa žutim dlimnjacima iz kojih se puše neiskorišteni ostaci želja. On je potrebnost čovjeku, što ju je u najdavnijoj davnosti ljudske povijesti ispevalo more i njegovu putovu; sačuvana dragocjenost svega što čovjek ima u pustoši vremena i prostora, gdje je on jedina vrijednost pod nebom i jedina sigurna tačka koja se opire besmislu postojanja. Carolija preobrazbe pojedinca u dio zajedničke duše svijeta — kao jedina svijetla mogućnost čovjekove subine, jača i plemenitija od njega samog.

More i čovjek sve bezbržnije gledaju u oči jedno drugome, jer je već prilično jasno povučena ona nekad nespokojna granica, kojom za lude na pučini završava osjećanje svijeta kao nepoznate sile nad sobom, a počinje misao o svijetu kao poznatoj sili oko sebe. Ali priroda i čovjek ovde su i nadalje nosiovi jedne nedeljive istine života; a neuobičajnost ljudskog iskustva i nauka koja ga suvereno predvodi ne smetaju nimalo jedna drugoj da okreću kormila brodova na sve strane svijeta, sijeku morske valove, progone ribu...

* * *

životu neophodno. Zato nigdje tako usrdno kao na moru, na nekom ubogom ribarskom brodu ili u kućici na rtu ne živi staromodna stidljivost ljudskog rada u prijateljstvu s novim vremenom, što ga još sasvim ne razumije. Stari ribar, tu, pokraj mora i na moru, umije nači pravo mjesto svim stvarima što ga okružuju: u ogromnoj radionicu mora i sami predmeti su pul odsjaj jedne vječnosti u kojoj ništa nije bez svog ikonskog mjesta i svog prastarog smisla.

Ljudi koji plove morem i žive na njemu trvdoglavo bi htjeli da svijet i vrijeme što im izmiču iz ruku ostave bar za sobom, udaljujući se, skupocjeno znamenje trajanja, znamenje pola. Otuda u kućama naših Primoraca onaj košmar od japanskih vazza, pozlaćenih fotografija, lutki, kutija, oružja: dječji, nijemi svjedočci nestvarnih putova i vremena što se skrhalo u brodolomu.

* * *

Ljudi koji žive na moru nisu ni hrabriji ni lukaviji od onih što su vještini borbe za opstanak izuzeli na tvrdom kopnu. Ali možda nije pretjerano reći da su strah za fizički opstanak kao i briga za potomstvo na moru nekako ističaniji, možda štutljivije egoistični i obaziriviji.

Ono što čini čovjeka na moru jakim i sigurnim u neku nepisanu pravednost bitka, u pravđnost vremena koje nas drži utamčene pred svojim pragom, to je cijeli onaj utri i brižno sačuvani sistem navika i mišljenja što su ostali privrženi primitivnim oblicima zajedničke plovivde i ribarenja. More je posljednja riznica jedne naivne baštine, skromno ustrojala u upornoj pratinji života; bez te baštine gradovi danas postaju betonske rupe, a stjecišta intelektualaca strže iz njih sablasno kao kaverne ronilačkog zvona na dnu mora.

To je razgovor.

* * *

Covjek je, na moru, pobijedio sudbinu. On govori.

Misao, kao i kretnja, upućena je prostoru, oko čovjeka. Kroz njegove mišice poriv za akcijom prolazi kao neizgovorena riječ. Kormilar snažnih ruku, u buri što se iznenada diže, nestripljiv je da nekome progovori o sebi, riječ se lomata u njemu kao ptica u kavezu, riječ hrli u pomoć, kao basma, kao otpor i kao pomč. More hoće razgovor, obilje riječi nad valovima, more otvara usta štutljivim i žalostnim, i onima što kao krhku sjenku pronose daljinom možda neku napuštenu ljubav, ili bilo što nedovršeno. More podstiče ljudi da se smiju,

da pjevaju, da govore. U vječnom skladu života i smrti da zaborave.

* * *

More i ljudska riječ: čamotinjna prostrta u nedogled i živi plamen vatre što je obasjava. Riječ čovjeka koji tegli blagoslovljeno tešku mrežu plodna je kao i sam život, ta riječ usavršava rad i daje mu konačni oblik. Ali ona ga i pobijeđuje, u onoj mjeri u kojoj sam rad pobijeđenje bespomoćnost čovjekova postojanja.

Ribar bez prestanka motri brzopleti rad svojih ruku, te pokrete koje već zna napamet; izaziva ih svojom slobodnom maštom, pobijeđuje. Okružen prirodom i zvijezdama za koje ne zna što mu spremaju, u slobodi tog golemog raspejanog prostora oko sebe, primoran da se petlja satima oko jednog užeta, on se dosjetio da se nametljivoj logici rada, njegovoj realnosti kojom mora da robuje, opire iracionalnim sredstvima. Tako razgovor i riječ postaju blistav i nadmoćan svijet za sebe: samostalan kreativni akt, koji odražava nužnost čovjekove situacije onako kako to hoće njegov duh.

Da riječ ne postoji, rad bi odavna zagubio ljudi na zemlji i na moru, ruka bi izgubila svoj put, i tama bi opet pokrila svijet.

* * *

Riječ je jedino izvojeno čovjekovo vrijeme, jedino što mu je bez ostatka pruženo na upotrebu i trošenje. To znaju ovi ljudi prignuti u ribarskim čamcima bolje od mnogih ostalih. Ako ima nešto doista stravito u velikim tvornicama, to je nemogućnost da u huci mašina riječ nađe svoje mjesto, da odigra svoju osmišljavajuću ulogu. Na moru je riječ rosa i molitva, početake i kraj, odgovor na sva pitanja. Jedna ribarska ekipa, što uz škripu vesala i fijuk konopaca topi mrežu ili je iz mora izvlači, vraca — a da to i ne sluti — besmislenoj nuždi rada ljepotu igre i dostojaranju dokolice. U odmoru, ili u očekivanju ribljeg jata, razgovor je vječito zelenja oaza, pa se ne zna govore li to usta ili ruke, u okrepljujućem otponiku, nešto nježno i milo mučaju. I zadivice, i trvdoglavosti, i cijepidačenja, tek su nezamjenjiva, umjetnička sportska igra, ikonska vježba govorenja i međuklubskog općenja.

* * *

More je tiranin. Ono ne pušta glavu i jezik da miruju, sve dok ne stignu tamo odakle je nekoč proizašao zloduh umjetnosti. Mimo njegovog budnog uha svakodnevno prohaje tisuć slika i poslovica, što su kao sestre onih iz davnine, kojima smrtnik zaustavlja treperave trenutke smisla, zablistale nad kratkoćom života.

I tako smo, mi što nas je odnjihalo nespojeno more, još uvijek na ishodištu svega: mi vjerujemo da čovjek tek započinje. Došapnuvši sam sebi u zao čas riječ dekadencija, koje se plasi, ali se mora pomiriti sa sjenkom što se od nje spušta na nas i našu prisutnost u vremenu, misliti da je izmakao neumoljivom jarumu kulture i civilizacije, zbumjeni građanin nači će se, iznenada, tu na pučini, na samom izvorištu te plodonosne kulture, koju on, zaboravljajući joj svrhu, pokatkad obesmišljava. Tu, na pučini, susrećemo se sa živim, neprekinitim naporima čovjeka da je stvoril, nju, kul-

KONSTANTIN DANIL: PORTRET OFICIRA

turu, ni iz čeg, iz sebe samog. Iz vječite težnje za kretanjem, za smisalom, iz svog rada, iz svoje slobode. Iz neophodnosti da je podijeli s drugima.

Možda će i mornar jednoga dana prestati da prira svoju dugu izmišljenu priču, svjetla svjetionika će se zamoriti od mučnih bijanja, i galebovi neće više imati obajničke smjelosti da kruže nad mehaniziranim kormilima s kojih je utihnuo zov daljina i zauvijek zamukao strasni poklik; naprijed, u nepoznato...

Tada će se otključati možda neki drugi oceanini i druge te neke ptice morati uzlijeti nad njima umjesto ovih što su klonule, i tko zna kakvi će se sve putnici i sanjari pojavit na drumovima kopna i mora, da nastave jedan nevesno, odavno prekinut razgovor. Nećemo ih prepoznati. Oni će nam pricati, možda, o toj drevnoj, zaboravljenoj baštini mora i njegovih vidika, što je stješnjene mornare pod palubama činila braćom, a ribarsku družinu kraj mreže posljednjim kolektivom, u kome riječ staro nije značilo uvijek isto što i suvišno, a starinski srdacno isto što i zastarjelo.

Vesna PARUN

radio i televizija

TRADICIJA OZBILJNOG DRAMSKOG PISANJA

(MAKSVEL ANDERSON: "ELIZABETA, KRALJICA ENGLSKE", RTV ZAGREB)

Vrlo je simptomatično da "Elizabeta, kraljica Engleske" služi većini američkih pozorišnih kritičara kao povod za tvrdnju da Maksvel Anderson, pisac koji se već skoro četrdeset godina sa promenljivim uspehom drži na američkim pozornicama, iako nije napisao "veliku američku dramu", kao što su njegova rana dramska ostvarenja, u koje se i ova drama ubraja, obećaval, ostaje dramatičar koji je održao život „tradiciju ozbiljnog dramskog pisanja“.

„Elizabeta, kraljica Engleske“ možda ne pruža povod za konstatovanje da je pisac dao puni zamah svojoj imaginaciji, da je u pitanju izuzetno originalna ideja kao kreativni impuls, neka ingeniozna tema, ali nas zato veoma impresivno podseća da je drama i produkut konstrukcije, veoma kompleksan organizam čije oživljavanje nije samo stvar tehnike nego i talenta. I odista, ova zanimljiva i uzbudljiva istorijska drama, pisana u blank versu, koja govori o velikim strastima, ljubavi i želji za vlastu, o ratovanju i dvorskim spletakama, može da posluži kao školski primer veštine u stvaranju strukture sadržaja i njegovog razvijanja, sa svim dram-

slikarstvo

Zemlja i radanje sunca

SLAVOLJUB BOGOJEVIĆ

Slike cele bogovetne noći zemlji oranicu i radanje sunca. Otkrio je ispučali ilovaču za nebo svojih boja kojim je nekad kao pilot letio, te mu je slikarstvo, kako sam kaže, „zemlja iz vazduha!“ Koloritna simfoničnost njegovih bezimenih platna, okupanih plavom, crvenom i modrom bojom, simbolisu zemlju od ranog izlaska do kasnog zalaska sunca. Ili je to možda samo maglina u tonskom sivilu koja deluje kao kobna sumornost, tuga neizmerljiva? Tu je pored zemlje i belina, kao vesnik proleća, žuta ptica u oku sunca, modrosvi čardak na nebu ni na zemlji, crvena krv revolucije, srebrenoperka koja ore vodu u plavičasto povečerje. U stvari sve što sad vidimo je zemlja i radanje sunca. I ništa više.

Boje mu govore jezikom strasti i zemlje iz koje je ponikao. A isključio je kao slikar pre jedne decenije pravo iz akademiske klupe.

Zapamtio je očinsko voljenje profesora Petrova, koji mu je dopustio da slika na opranim rendgenskim celuloidnim snimcima, zavoleo je Gvozdenovićevi uzdržanost u kolortu, familijarnost Pede Milosavljevića, boemstvo Jovana Bilejčića, muškost Zore Petровić i Tabakovićevu stalogenost. Od gimnazijskog skiciranja do Zlatne palete za 1960. godinu, predstojao je dug i trnovit put. Bio je najmladi pilot, metalski radnik, pravio značke za grobare i dubretare, mučio se kao logoraš u borskom Straflageru da bi dobio na Akademiju, skitao po manastirima, Parizu i San Pol de Vansu... U Parizu su mu ostale najbolje slike. Dugo tamo nisam odvajao oči od crkve Notre-Dam i Sakr-ker. A za ovih deset godina intenzivnog rada imao je stalne mene počev od realizma rahatičnog dečaka (1952), preko impresionističkog cveća (1953),

ekspresionističkog cirkusa (1954), lirske pariskih krovova (1955), sanpoldevanski raspeća (1956), linearnih petlova (1957), apstraktog davoljeg grada (1959) do racionalne slikarskovajarske abzake smrti, posvećene kragujevačkim žrtvama (1960). Razbijao je galebovi i forme na svaku novoj izložbi, pokazavši po oceni kritičke tragalačku upornost, kompozicione smisao, razigranu maštu i poetske osećanje. Pored slikanja ilustruje „Pjance“ Slobodana Markovića, „Agatona“ Bože Timo tijevića i „Davidu Latalice“ Žilje Lazića, nezaboravan mu je plakat „cvet-ptica“, kome je Branko Miljković posvetio lirske eseje.

Sada, dok ga posmatram pred nogu radu, čini mi se da se promeša slika Bogoevića, nočni uljni Slava Bogoević, nočni uljnimarski! Do sada je, znam, lutan izgubljen i neveseo, poštujuci liniju kao neprikosnovenu vezu svetova. No danas, na ovim platinama pod uljima, koja nas okružuju, primećujem izostanak horizontala i vertikalnog, kao da je za navek rešio da se oslobođi veznosti linija i boje? Ukoliko ih i ima, one su isprekidane, kao na izdisaju. Zaključujem da je ostanuvši ritam pravih i krivih došao do osetljivo diferenciranih, mrežičastih, skoro monohromatskih slika koje u sivotannoj gami dostižu stepen drame. Tako se sad pitam da li je ova slika predanom pauk ili nelagodnost koja je uhvatila u mreži čekanja, koja je svakad ptica nadanjan?

Bodler je još rekao da je sve u boji: i harmonija, i melodija i kontrapunkti. Kod Slave sve je podređeno funkciji boje, tako da ona oranž slika nosi u nedrima lumeni i narandžu a možda je to i raspevana žuta kanarinika u zlatnom kavezu? I upotpotevi to nije važno. Da li je ova do nje naslikan buket ili cvetna livada ili čak usnula rečna mrtvaja od koje su pobegle dugonoge rode? Svejedno! Slika zrači ono što jeste i nemora da se svaki čas menja poput ljudi koji je krštavaju i oceňuju ne znam zbog čega? Sve je tu sa na ovoj prekrasnoj izložbi senzibiliteta, zemlja i radanje sunca! Sutra će možda sve biti drukčije.

Kosta DIMITRIJEVIĆ

Nastavak na 3. strani

slovenskim pismenima monaha Hrabra oslušnemu dosad nezapažene aluzije na onovremenu političku zbivanja u Samuilovoj državi. On je jasno ocrtao dva toka slovenske pismenosti: preslavsku, u ono vreme zvanično-državnu liniju usvajanja čirilice — pisma gradištem po uzoru na grčko pismo, i neslužbenu: do srednjem Ohridsku školu, u kojoj su ne samo čirilometodijevske pismene (glagolica) nego i jezik njihovih slovenskih prevoda održavani mimo zvaničnog stava zauzetog na saboru s jeseni 839. godine, kada je usvajanjem čirilice načinjen kompromis sa grkokršćanskim partijom Samuilove države. U odeljku o makedonskoj narodnoj poeziji Haralampije Polenaković dao je metodom načinom srpsko-hrvatskih istraživača narodne poezije pregled makedonskog narodnog stvaralaštva lirske, epske i prozne poezije, a u novim uslovima ona danas uzima ponovo (ovog puta najstarijih vremena) onu značajnu živnost.

temu: „devojka i konj momački“, koju ima i Vuči u nekoliko varijanata i koja je svojevremeno privukla Puškinu. Makedonska književnost XIX veka zastupljena nizom portreta Krčovskog, Pejčinovića, Miladinova, Priličeva i Žinzića (predviđena Šećenka, „Slova o polku Igorovu“ i drugih dela) nastavljena se monografijama o Misirkovi i Koču Racinu koje već zalaže u okviru savremene makedonske književnosti. Sledeci odeljci nas uvođe u posleratni raspis u prvom redu makedonske poezije, proze i drame. U tim odeljcima iz kojih je izostala plejada makedonskih savremenih prevodilaca, među kojima ima i Ivana Staleva, na primer: pratimo izrastanje makedonske književnosti u jednu potpuno savremenu i modernu literaturu. U novim uslovima ona danas uzima ponovo (ovog puta možda u poeziji) onu značajnu živnost.

Zbog toga je dvadesetogodišnja jugoslvenska revolucija, koja je povod islaska ove knjige, u prvom smislu reči i jubilej moderne makedonske književnosti. Milorad RAVIĆ

IZLOG ČASOPISA

ЛЕТОПИС
МАТИЦЕ СРПСКЕ

O NOVAKU RADONIĆU

U januarskom broju ovog našeg najstarijeg književnog časopisa dr Dejan Medaković u nadahnuto i valjano napisanom eseju prikazuje život i analizira delo Novaka Radonića, jednog od najistaknutijih i najizrazitijih slikara srpskog romantizma. Medaković je uspeo da očvi unutrašnji svet ovog našeg slikara i proučavanjem njegove prepliske da pronađe u njegove unutrašnje sumnje i krize, da otkrije razloge zbog kojih je Radonić tako naglo prekinuo sa radom. Razlozi ovog prekida su dvojaki: psihološki i socioški. Radonić je celog svog života intimno sumnjavao u svoju darovitost, u svoju sposobnost da se izradi do kraja. Uz to naša vojvodanska sredina bila je u to vreme provincija evropske provincije i, učeći u Beču, Radonić je morao da zapadne u jedan prevaziđen manir koji je sputavao njegovu stvaralačku individualnost.

"Ali, bez obzira na svu tu istinsku tragiku, Rado ničovo delo je kruno. Od njega nam ostaje čitav niz značajnih portreta u kojima živi autentični slikari. Sastav osobno je znao da umeri moguću romantičarsku neobuzdanost, približavajući se racionalnom i realističkom saopštavanju vidjenog. Taj dobro školovan major postao je trezveni posmatrač i kritičar mnogih naših likovnih i društvenih zabluda, rešen da vlastito slikarsko delo ne optereti teretima koje nije mogao da nosi. Na žalost, u procenjivanju svoje snage je prema sebi nepravedan, odbacujući preu ranjeno i ono što je sa lakoćom mogao da savlada", zaključuje Dejan Medaković. (P. P-č)

The Listener

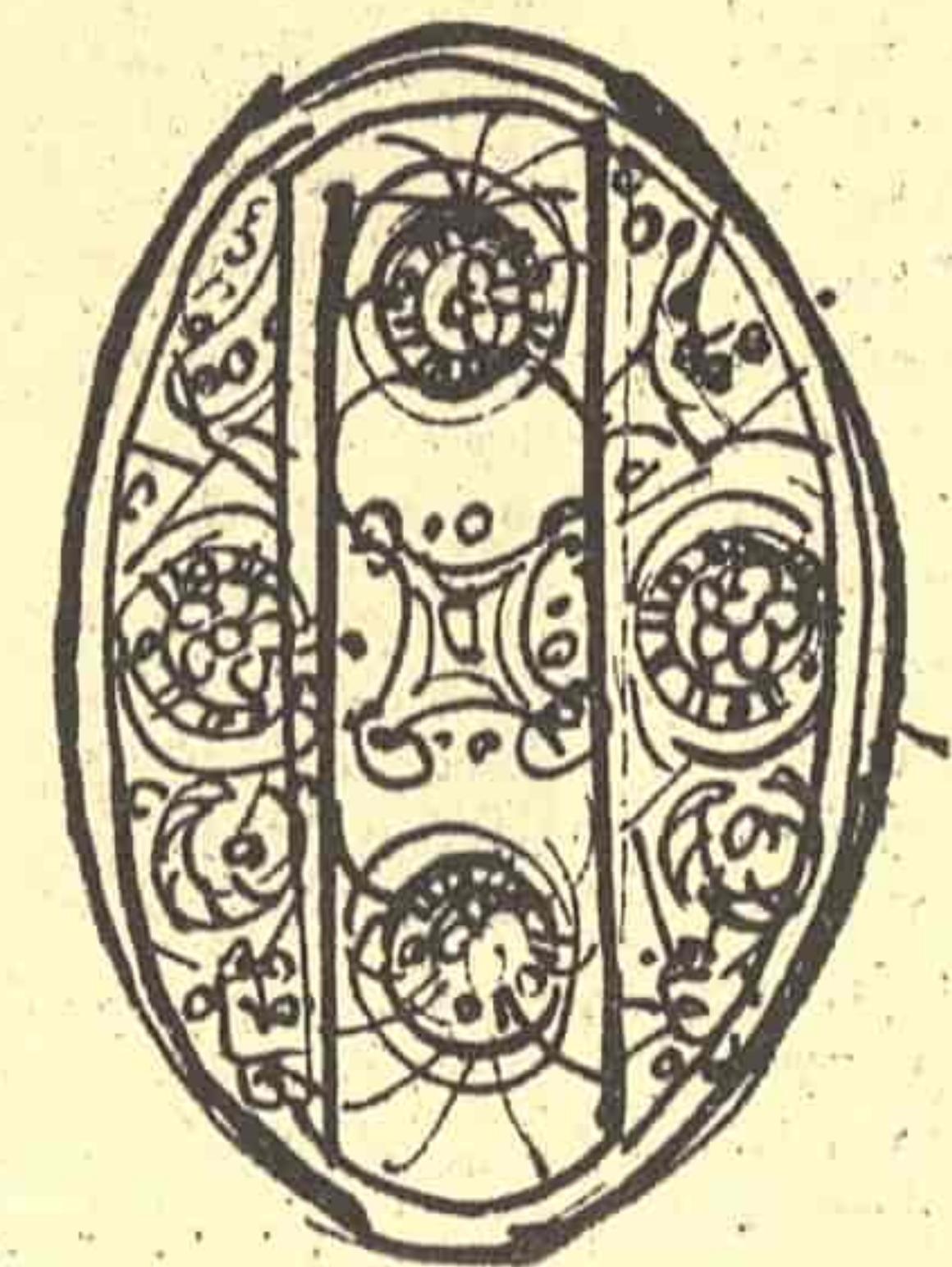
LITERARNI
I NAUCNI DUH

Pozlačeni od činjenice da danas čisto literarni duh pati od opasne neuravnote ženosti i da bi izvesna "na učna obuka" mogla iz nje da ga izbavi, Martin Grin u eseju "Godina nauke" po drobnu raspravlja odnos književnosti i nauke u našem vremenu. Konflikt između nauke i književnosti javio se još u doba renesanse. Ali postoje dve razlike između toga sukoba kada ga je video Petrarokino vreme i njegovog karaktera "danas". Prvu razliku predstavlja zastrašujući razvoj moderne nauke, a drugu zastrašujući status današnje književnosti. Oba ova oblika inteligencije razvili su se ogromno i opasno u dva suprotna smera. Jedna od posledica ovog paralelografa je nepristupačnost moderne književnosti prirodnim naukama i obratno.

Zbog veličine moderne književnosti (a njenog vrednosti, je po Grinu, veća nego ikada), a možda i otuđašto su drugi izvori autorita - društveni, politički i religiozni - opali, literarni duh danas ima jedinstvenu snagu. Da, širina njegovog interesovanja je skoro neizmerna, kao i nje gov intenzitet. Njegova specijalna uskost je samo funkcija te širine i toga intenziteta. Samo zato što nas literarne intuisije danas vode tako daleko i tako brzo, stvari koje one ne mogu da obuhvate gube za nas sav svoj status. sve dostojanstvo sav interes. Literarni duh je tako ličan, tako opsednut spasenjem po jedincu, da ga se ne tice nikakve činjenice koje sa tim spasenjem nemaju vezu, kao, recimo, politički ili organizacioni problemi.

Potkrepljujući ove svoje stavove primerima, Martin

Grin navodi tri razloga zbog kojih bi jedna šira na učna obuka mogla da bude direktni put široj i postojanjem inteligenciji, čak i za onoga ko ostaje categorično literaran. Pre svega, nauka je danas druga intelektualna disciplina. Ako literarni duh ima davatore, ima ga i naučni. Nauka je danasna moć i magija; književnost je smisao inspiracije i proročstva. Drugo, nauka je telo vitalne obaveštenosti kao i disciplina. Sve što s njom ima veze mora se poznavati u saglasnosti sa savremenim kategorijama, kao savremene činjenice. Treće, u srcu nauke postoji neper-

sonalni oblik iskustva, prirodna i jedina dopuna književnosti. Posmatran kroz to neperovalno iskustvo pojedinac nije ni jedinstven ni tajanstven: on je jedan animalni entitet u materijalnom kosmosu, organizacija apetita i sklonosti, identična sa drugim iz njegove vrste.

Svakako savremenu književnost čita strasno, onako kako to ona zahteva i zaslužuje, primetice kako njegovo oko skreće se na činjenica koje bi htelo da fiksira, klizeci po površini stvari za koje oseća da su kručnjaci. Ovo se desava već pedeset godina i zato naša kultura nema danas jedno integralno telo iskustva koje bi obuhvatalo obe ove kategorije, naučnu i literarnu. Ali još daleko više uznemiruje činjenica da literarni duh, koji predstavlja mesto najtačnijih moralnih senzacija za skoro sve obrazovane ljude na šeć vremena jeste, po sebi, opasno izopačavajući instrument i osiromašitelj iskustva. Grinu se zato izvesna naučna obuka čini kao način da se spasi fragmenti tega duha. (D. P.)

WELT UND WORT

PLEDOAJE ZA POZITIVNO U LITERATURI

Govoreći na otvaranju sajma knjige u Frankfurtu, Valter Jens je rekao da se prostor pesništva smanji, jer u veku nauka nije baš mnogo mesta ostalo. Pa, i pak, veli on, pesnik mora konkurenčke medije da potčini sebi i tad će on "svome prvorodno pravo na kraju ponovo da osvoji, i kao pojedinac koji svoju bitku gubi (zato što ga uvek predunire), na kraju ipak dobiti rat". Zatim je Jens, koji je romanom "Ne" otpočeo, današnji literaturi na Zapadu postavio pitanje koje je nekad mladome Erihu Kestneru postavljeno: Gde ostaje pozitivno? Odgovor Jensova na to pitanje donosi ovaj književni časopis u novembarskom broju.

Vreme je izvan spojeva, prošlost i budućnost su se isprepleli, slika izgleda haotična, čudovišta vladaju, pred licem bele bombe niko se ne smeje. Ovako Jens počinje, podsećajući na staru Horsku pesmu: "mnogo šta je čudovišno, ali ništa nije čudovišnije od čoveka" - i ukazuje na dvostruki aspekt ovog čudovišnog: veliki, a ugrožen od tehničke svesnosti i skromne moralnosti; hibridan i gord, spremjan na pad i nasilan, kolos sa umom gorostasa i srcem patuljka, jednom reči: bice koje nije moglo sa sammim sobom korak da drži... to je čovek onakav ka kvog ga je grčka tragedija na čelu prvog tehničkog ve ka opisala, a to je i čovek naših dana čije lice je ili kao u istočnoj literaturi do kamenje grimase gnusnog

optimizma naravnato, ili, kako to često u zapadnoj poeziji biva, do paklene njuške nekažnjenog izopačenja.

Uistinu, čovek nije ni prestupnik svih vremena ni nepomerljivi gigant... ambivalentacija pre svega - dvostruko Janusovo lice no sliča baklje, koji čak i rat drži u svojim rukama - daje smrthome, pa najmodernijem grčkom značenju, dostojanstvo i profit. Ni životinja ni bog niti demon niti svetac. To čudovište opisati zadat je koji je do sad na Istoku i na Zapadu samo nekoliko pisaca rešilo: Breth, Kami, Hemingvej i Solohov, Pavese i ranije Ana Segers, Vitorini i Babel... mnogo više ih nema.

Konstatujući da i zapad na umetnost delimično razdire dušu čovekovu, Jens kaže da baš zato što pre svega nemamo da ocenjujemo moral i ubedjenje piševo, nego njegov efekt, mi, zahtevajući ono teže, plediramo za pozitivno u literaturi i odbijamo da priznamo da nežnost i ljubav, poverenje i prijateljstvo - elementi koje na svakom koraku susrećemo - jednom za svadga treba da budu rezervisani za diskreditovano predstavljanje "seoskih" pesnika i inferornih poeta.

Cudno je, veli Jens, da baš u Nemačkoj mnogi autori ne vide svetlost od sebe. Druklje nego li u Francuskoj i Italiji, oni su bili primorani da se bore

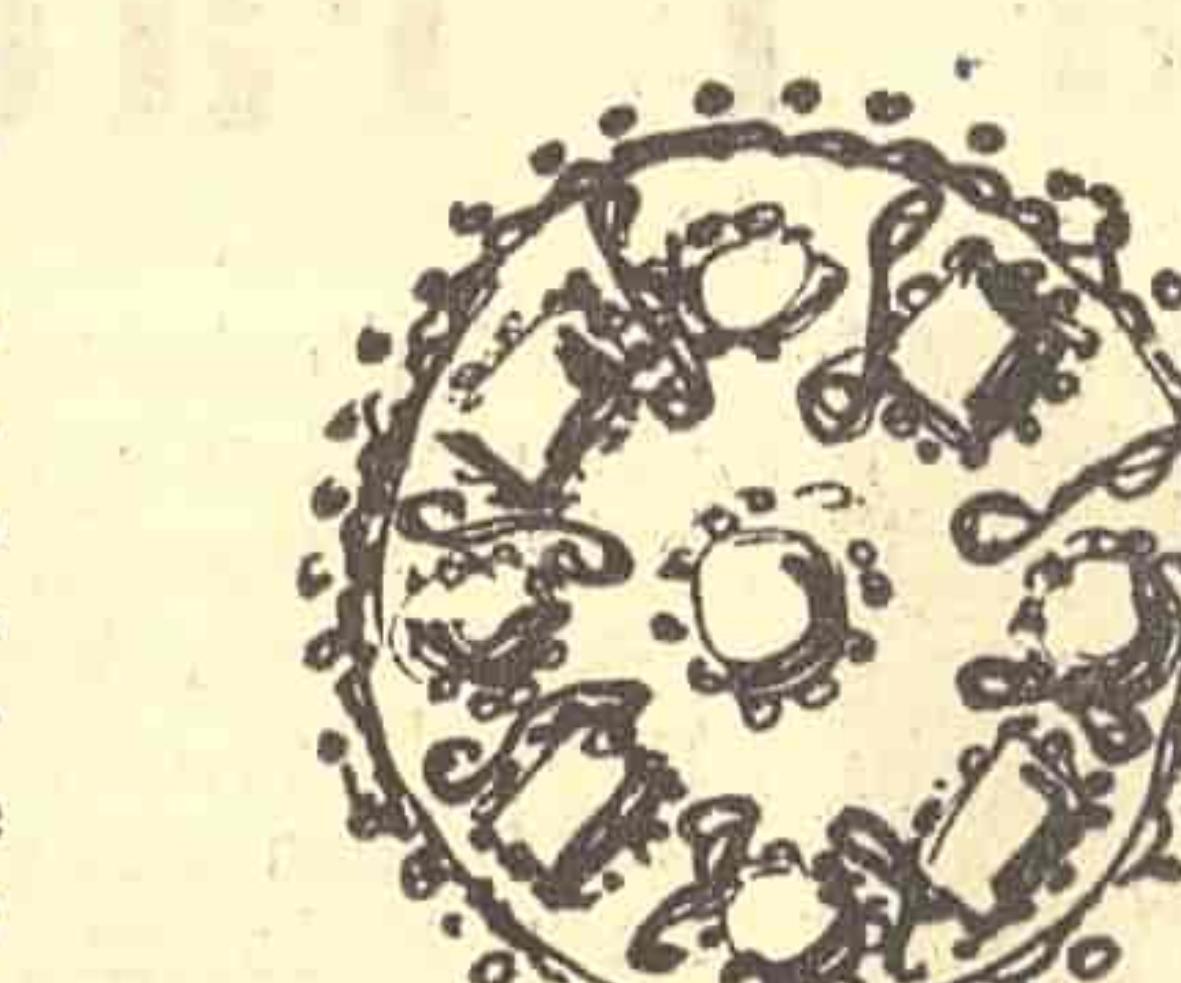
LA FIERA LETTERARIA

ORIGINALNOST
PIRANDELA

U Agreidentu na Siciliji, užoj domovini Pirandello-voj, završene su i svečane pripredbe povodom dvadesetpetogodišnjice smrti velikog pisca, započete u Rimu a zatim nastavljene u Milani i Veneciji pri fondačiji Cini. Proslava u Agreidentu imala je od svih najvećih činjenica karakter i zaključujući je, predsednik "nagrade Pirandela" Bonaventura Teki odzrao: "Ali postoji jedna oznaka njegovog stvaralaštva po kojoj ćemo, pre nego po

izlazi toliko iz jednog spoznajnog dijalektičkog procesa, koliko iz neposrednog posmatranja svakodnevnog života. Koliko samo tih malih, svakodnevnih ljudi što često sa pretentnošću meditiraju o konačnim pitanjima života, ali su pre svega utopljeni u bolu i borbi sa bedom svoje egzistencije, žive na stranicama njegovih knjiga. Dijalektičan ili ne, realizam njegovog posmatranja, ostar i ponekad gotovo surov, značio je spas njegove umetnosti.

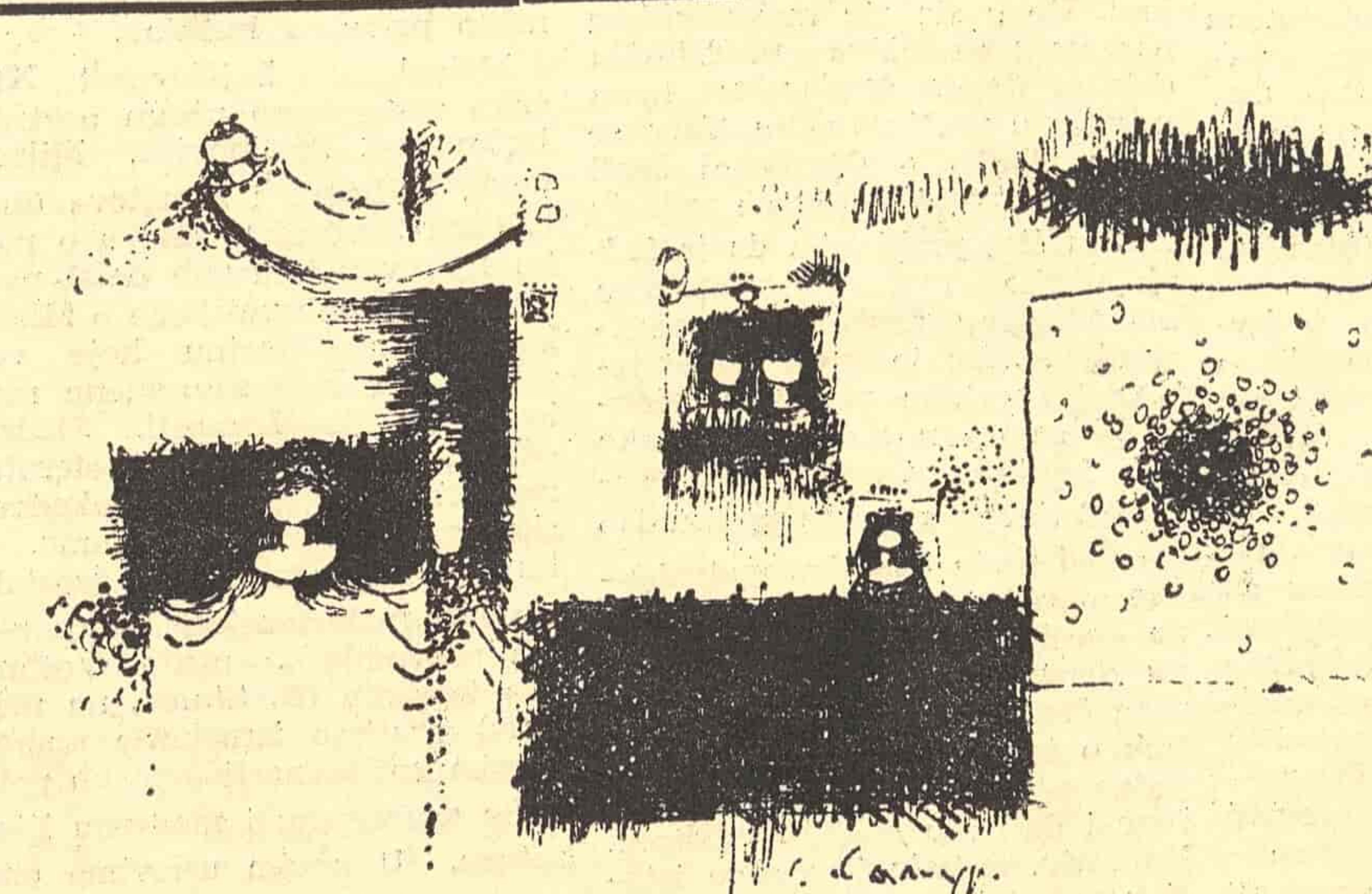
"Ali postoji jedna oznaka njegovog stvaralaštva po kojoj ćemo, pre nego po

svima nabrojanim, moći sa sigurnošću da se uverimo u originalnost njegovog talenta. Luidi Pirandello prvi daje intelektualnu svest i jasnoću mnogome od onoga što je kao mešavina osećanja i intuicija, kao krac kalica zanosa i depresije, već postojalo kod drugih pisaca njegovog vremena, italijanskih ili stranih.

Posredstvom jednog radijalnog traganja, ne samo medu idejama nego još više medu životnim slučajevima, uspeo je da tkivu svojih knjiga da te velike i retke vrline: intelektualnu lucidnost i svest. I tak vim istraživanjem uspeo je da ponovo otkrije, sa jednim poletom, uznenireni i angažovanim više no što je ranije bio običaj, tragični smisao života, naročito modernog. (T. K.)

(B. A. P.)

Saturday Review

JEDAN OD NAJOBJAZOVANIJIH MLADIH PISACA

"Književni horizonti", rubrika koju u ovom časopisu vodi poznati književni kritičar Grenville Huks, nije samo merilo vrednosti,ako to uopšte može da bude mišljenje samo jednog čoveka, dela koja se u američkoj i ne samo američkoj književnosti, pojavljuju, već i prilično pouzdani informator o mladim piscima koji prodru u jednu literaturu i o kojima se sve više govori. Mlada spisateljica Muriel Spark, koja je u toku poslednjih pet godina izdala nekoliko knjiga, novi je meteor na američkom književnom ne-

ruštu, da i zapasti. A on se sastoji u tome da se raspadi sveta spreči". A Jens dodaje: "Ko raspadi svetu hoće da spreči, taj mora i na literarnom polju da se bori protiv svakog pokušaja koji ide da tim da se kanoniziranjem jedne misli na račun druge nešto postigne". (A. P.)

bu. O njenoj najnovoj knjizi, "Doba snage g-dice Džin Brodi" govori Grenville Huks u broju od 20. januara.

Sudeći po Huksu, ona je dokazala da ovih pet godina na svoj veliki talent i vremena značajnu višestruko. Uporedjena sa Ivilnom Vou-om, Henrijem Grinom i Ajris Mardok, iz pera mnogih kritičara, to samo dokazuju, iako - po Huksovom tvrdjenju - to je nepotrebno jer Muriel Spark je pronašla sopstveni, veoma zanimljiv put. Jedno od značajnih obeležja njenog stvaralaštva je katolicizam, sličan katoličizmu Grejema Grina i Fleneri O'Konora. Ali ona se u svojim knjigama mnogo više bavi zalom među ljudima nego Božjom dobrom. Požudan starac u "Memento mori", udruženi šarlataši u "Neženjama" i uopšte, nekorisni i duhom bolesni ljudi su predmet njenog najsnajnijeg opisivanja. Huks smatra da je razlog njene snage u opisivanju zla u činjenici da po religiji koju ona zaštupa za mora da bude na zemlji. "Pošta veruje u nebo, mirno može da posmatra zla na zemlji".

Po Huksu, Muriel Spark je jedan od najobjazovanijih mladih pisaca koji piše o spiritizmu kao da je pola veka provela na seansama ("Neženje"), sa podjednakim poznavanjem o ponašanju starih ljudi ("Memento mori") i životu na napuštenom ostrvu ("Robinson"). "Ona je u pravom smislu te reči, pisac sa drugog sveta, čiji najveći kvalitet i snaga je poznavanje ovog sveta".

"Doba snage g-dice Džin Brodi" je njen najsnajnije delo koje na najbolji način predstavlja svog pisca. "Ova izvršno pisana, odlično konstruisana, zavavna i duboka ozbiljna knjiga" govori o životu u jednom ženskom koledžu, o uticaju vaspitnice na šest devojaka i o načinu na koji se taj uticaj ispoljio u situaciji kad su devojke napustile koledž i našle se u sasvim drukčijim i međusobno različitim životnim uslovima.

(B. A. P.)

V. S. PRIČET

U pisanju ništa nije

"Literarni uspeh", napisao je nedavno Siril Konoli u prikazu jednog engleskog romana koji doživeo uspeh, "osloboda zategnutost ne prijateljski raspolažene okoline time što je otklanjan i tako priprema put na literarnom neuspehu". Za to pitanje autor "Budućih neuspehu" i "Nemirnog groba" je, naravno, prijatelj. On je naš patolog opasnosti zvane talenat - i donekle njen predskazivač. On je uvek stajao u Flobera i nemilosrdnog umetnika i postavljao dijagnozu bolesti koja napada njega i njegove savremence.

Ponekad su te slabosti obične kijavice, bojne u reumatizmu literarnog života: suviše mnogo novaca, premalo novaca, popularno vinarstvo, literarno novinarstvo, brak, "dečja kolica u hodniku". Ponekad se Konoli obraćao samoj bolesti industrijskog društva. On bi, verovatno, zajedno sa Henri Djejmson, rekao da je sam život — "život, prosti život" — prvi neprijatelj umetnika čija je jedina dužnost da stvara remek-delo, samo remek-del. Citat koji sam naveo na početku ovog članka nazvan je "Konolijevim drugim zakonom". Da li je to tačno?

Ja apsolutnost u književnoj kritici ne ceni mnogo. Sta Konoli podrazumeva pod uspehom? Da li je to stvar mode i karijere? Je li to manifestacija poštenja? Da li je to srećan spoj odobravanja kritike i javnosti? Da li Konoli pod tim podrazumeva priznanje ili misli na piševo unutarnje osećanje da je napravio nešto što vredi? Kad je stari Dizraeli za viktorijanskog pisca sastavljao "Nevolje autora", uspeh je bio jedina nevolja koju je propustio da navede. Da li Konoli misli na uspeh kao na obeležje savremene nesreće — naglo obogaćenje, popularnost, bogat život i Holivud pre nego autor napuni trideset godina?

Prepostavljam da se Drugi zakon odnosi u prvom redu na romanopise. (Reč je o Konoli jevom prikazu Kingsli Emisovog romana "Uzmi devojku prema sebi") Mislim da on znači da romanopisac obično prekida sa neprijateljskim raspolaženim svetom u kome je odrastao ili s kojim živi; ali čim izgledi sukobne time što će on njima pisati, njemu preti opasnost da zauvек izgubi osnovni materijal. Pun samopouzdanja, on će u drugom pokušaju početi da gladi staro, da se ponavlja, postaće militan ili grub. Iscrpše se u jednom uspešnom duhu, a neće ni biti svesan toga.

Provincijski univerzitet, prljavo sokače, raskošna vila, neoprostivo pomoćna sredina gde je on odrastao anestezirani su; pod okolinom mislim da Konoli podrazumeva i emocionalna, intelektualna i duhovna ogradijanja. Srećom, Emili Bronte (tako sugerira Drugi zakon) nije posle "Orkanskih visova" moralna i dalje da piše; nesreća je što je Tomas Vulf i dalje piše. Kad već jednom uspemo ne treba više da pišemo. Mi gubimo naš talent sve dok se ponovo zbog nečeg ne razbolimo.

Ako opet pogledamo zakon, primetićemo reč "neprijateljski" i neodređenost reči "okolina". Smatra se da romanopisci uopšte imaju samo jednu značajnu okolinu. Da li su sve okoline neprijateljski raspolažene? Savakako da nisu; ali moramo priznati da momentalno u svakoj zemlji na svetu talentovani nastoje da pripadnu ogromnoj grupi izgnanika. Prekid sa odgojem je neizbežan i opšti. Mnogi dobro napisani prvi romani su jednostavno katartični protesti talentovanih ljudi i žena protiv loše ili pogrešno vaspitanog sveta u kojem su odrasli ili sveta koji su nauka, industrializam, politika ili rat uništili.

Značajno je da se indijski i afrički romanopisi iscrpe brzo, čim opisuju svoju prošlost i prekidi s njom. Oni prestaju da budu umetnici i postaju intelektualci. H. D. Vels je postao član intelektualnog čina je iscrpan materijal za svoje komedije pisane za niže slojeve srednje klase. I sama Džordž Eliot, pošto je iscrpila svoje detinjstvo i mladost, doživila je neuspeh kad je ušla u svet koji zapravo nije poznavala u drugoj polovini "Danijela Deronde" i u "Ro-

molu". Ili, uzmimo teži slučaj D. H. Lorensa. Njegovi raniji i najbolji radovi svakako ga oslobođaju od neprijateljske okoline; ali za njegovo kasnije delo ne možemo reći da je bilo "literarni neuspeh"; a ipak je on svugde našao na neprijateljsku, zapravo stvaraju neprijateljsku okolinu, tako da nije nikad bio duhovno ili emocionalno sloboden. Prema tome mogli bismo reći da uspeh ne oslobođava. Henri Djejmson se oslobođio američkog života, ali je bio dovoljno gospodar umetničke veštine da proširi svoju ličnu borbu i usvoji "medunarodnu situaciju". Za ovakve umetnike lično oslobođanje nije fatalno i, ako se na njima može videti dejstvo Konolijevog Drugog zakona, mogli bismo samo reći

Prevela Maristela Matulić

varljivo kao uspeh

lom uspeha. Veliki romanopisci zaista rade. „Velika iščekivanja“ su bolja od „Davidova Konperfilda“. Veliki romanopisci se nikad ne oslobođaju. Kad je pisao „Bavar i Pekišea“, Flöber je još uvek bio u sukobu sa buržoazijom. Dostojevski je u zategnutim odnosima sa životom. Tolstoj je, u doba njegovog preobražaja, istinski pokušavao da se izvuče, ali uprkos tome „Vaskrsenje“ sadrži brilljantne scene, dok je „Hadži Murat“ povratak sukobima koji su ga činili plodnim. I ovo je jedan dokaz protiv apsolutnog romanopisac se može vratiti. On može ponovo proći kroz pakao, ovoga puta naoružan iskustvom. Literarni neuspeh, u Konolićevom smislu, u prvom redu je nedostatak vitalnosti, a ne psihološka povreda koju uspeh naišao unetnosti.

S druge strane, u delu „Rezimirajući“ Samerset Mom je rekao poneku reč koja podržava Konolićev Drugi zakon. Mom je na svoj svetski način video da čim se nakon uspeha romanopisci obogate oni nastoje da prekinu veze sa društvenom koju zaista poznaju. Oni ulaze u svet. Napuštaju svoje siromašne dvojničke sobe i obične prijatelje i odlaze u luksuzne stanove, u vile na Rivieru, udaljene plaže, luksuzne hoteline. Oni postaju važni i manje realni. Ovo se svakako dogodilo Džonu Golsvordiju kad su Forsajtovi postali moda.

I tako smo se opet vratili na reč „neprijateljski“. Romanopisci koji nadžive Konolićev Drugi zakon su oni koji svoju okolinu ne smatraju neprijateljskom, ili, bolje rečeno, oni koji, mada je smatruju neprijateljskom, ne mogu da je napusti ili je ne napuštaju. Da li je Džejn Ostin uspešna zato što nije napravila prekid? Zar nije prihvatala vrednosti svog društva? Njeni društvo je bilo nemilosrdno i oni je bila nemilosrdan romanopisac. Nije li nam dugi i mučni neuspeh Džordža Gisinga izgledao kao jedna vrsta uspeha zato što je opstojao u depriimirajućem svetu koji je gušio njegovu licičnost? Tomas Hardi i Džozef Konrad su ostali u svom svetu. Vilijem Fokner je ostao u svom. Mi se nadamo da je Ajvi Kompton-Bernet kao ljestnost oslobodena samrtničkih porodica koje opisuje, ali srećom ona nije oslobodena bogatih opsesija koje su hrana umetnika.

Njihovi zategnuti odnosi i sukobi prikvali su ih na mesto gde su bili i na ono što su bili. Ako i nisu voileli svoju sredinu, oni su se složili sa svojim zlom. Do literarnog neuspeha, o kome govorio Konolićev Drugi zakon, dolazi na početku karijere ili na granici romanopisčeve umetnosti. Za prvim romanom koji obećava, skoro uvek dolazi drugi koji razočara. Opsesija je popustila; nije imala vremena da se opet formira. Ima takođe romanopisaca koji napišu samo jednu dobru knjigu zato što stvore jednu ljestnost koja je tražila samo lječno oslobađanje. Oni su sada drugačiji ljudi ili žene, na drugom mestu. Ratni romanopisci su dobar primer — njihove knjige su bile deo lične terapije. Oni su hteli da se oslobole jednog izuzetnog iskustva s kojim nisu želeli da žive. Ovakvi romani u osnovi su autobiografije; jasno je da je „Otac i sin“ Edmunda Gosa terapeutski delo.

Oprijavač Konolićevog Drugog zakona nalazimo u jednom od značenja uspeha kad govorimo o velikim zaradama, Holivudu i tako dalje. Ovalav uspeha pruža romanopiscu nešto što mu u prošlosti nije bilo. Njega su izvukli iz njegovog rada i dali mu ne samo nov način života — koji bi on mogao da nadživi — već određenu, iskristalisanu i neizbežnu ljestnost. Jedan Trolog je mogao da se obogati, ali niemu nije bilo potrebno da menja svoj život ili da preinaci svoj karakter da bi to postigao, dok je Skot Fildžerald automatski propušten kroz mašinu.

Mlađi pisac se ponavlja. On, u ovom smislu, uvek mora „uspjeti“. Srećom, pisac je toliko dosadan i glup da se ne može ponavljati. Čak ni ovde ja ne vidim apsolutni zakon. Grejem Grin se imuniziraod ovog zla zato što razume osnovni neuspeh društva koje ide za ovakvim uspehom. On zna kako treba živeti u utrobi kulta. Mali broj romanopisaca ima tu sposobnost da se identificuje sa svojom okolinom; oni je koriste i pretresaju kao Dikens, Balzak i, mislim, Zola. Romanopisac koji nema ovakvu sposobnost poželjevi bismo u prvom redu uspeh kakav je imao Balzak, dok je pisao jeftine trilere, ili Čehov, koji je godinama pravio stotine jeftinih skećevi i revijskih tačaka.

Ako obrnemo Konolićev zakon, ovakvi neuspehi vracaju na plodno neprijateljsko tlo. Postoje zatim neuspesi *succès d'estime*: neuspeh Servantesa, na primer, koji će postati samo uvaženi, kvaziintelektualni pisac jedino cenjenih novela, po ukusu njegovog vremena, sve dok ga lica nesreća ne sputa i da mu priliku da napiše „Don Kihota“, ispunjenog iskustvom životnog neuspeha.

KONSTANTIN DANIL: BOGORODICA (DETALJ)

I. A. GONCAROV

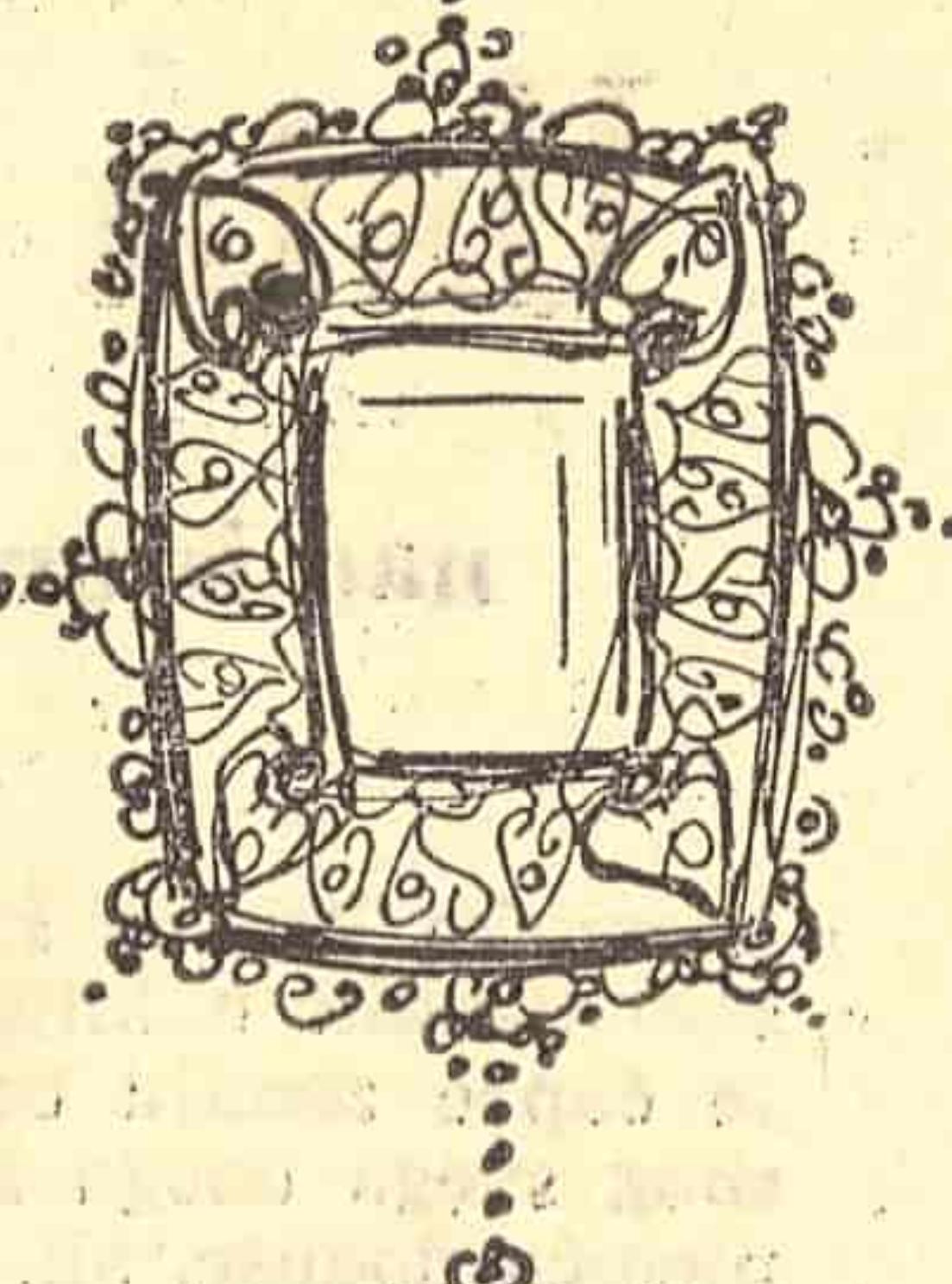
Ponor

(Matica srpska, Novi Sad 1961; prevela Ljudmila Mihajlović)

Poslednji od tri velika i episki zahvatna romana, koja je Goncarov napisao — prva dva su „Oblomov“ i „Obitan“ događaj — „Ponor“ je majstorski izrezano djele u kome ovaj epičar bujne izražajne energije slike ne samo jednu osjećajnu strast i silu koja vlasti čovekova (riječ je, razumije se, o ljubavnoj strasti) nego daje ujedno i široko platno na kojem je uvažen i zauzvani trenutak jednog društva sa mnogim njegovim protivječnostima i aktivnim unutarnjim raskolina i sukobima. Slika je to spablijske Rusije sa njenom starinskom i ovještatom glazurom tihog života ispod koga buna zrije nemir novog vremena koje će u paraparcad razbiti tu lažnu i preslatku idili. Ispod prvog, onog gornjeg sloja teksta, neprestano raste autorov dijalog, sa svojim vremenom, jedno rezadovoljstvo svim što je stare i umanuće u njemu, ali i otvorena simpatija za dobie, čestite i plemenite karaktere — pa čak i kad su predstavnici starog koje te samoživo društvo još nije degenerisalo, razorilo i dehumaniziralo (bačevačka Tatjana Markovna).

Jedan od tih nemirnih, buntovnih, nesredenih stranaca u svojoj zemlji, demokratski i liberalno ras-

Rajski je čovek zagledan u jedno buduće vrijeme, „zagledan u daljinu“, gnjevan na sredinu u kojoj vegetira, ali neborben, pasivan i ilirske mekušan, sentimentalno: jedna varjanta Oblomova, čovek koga potresa i razdire opšti bol, ali je ipak jači onaj

ilični, najljepši osjećaj vezan za njegove umjetničke sklonosti, za san o ljepoti. No za taj san koji ga nosi i za koji on živi Rajski ne može da nadne u životu nikakvog realnog oslonca i odjeka. Otuda njegov bijeg u sebe, uvratanje i kopanje po sebi, traženje nekakvog ispunjenja u obožavanju vječne žene, trošenje u ljubavi i za ljubav. Ljubavna strast je za Rajskog nekakav viši ljudski sadržaj kojim se život ostaruje i obeograničava. Takva jedna burna strast kaže da ovom romanu daje onaj romantičarski potres i eksploziv, nešto od šekspirovskog temperamenata i zamahe, ali da eksplataje dijeli Goncarovljev snazni smisao za realnost. Pisac toj strasti daje najstvarnije okvire u kojima se ona ispoljava i izbiva. Čini se da su najsigurnijevne stranice baš one u kojima strast buja i vihor, a njihova podloga je stvarnost u kojoj se jedna takva strast ne može uzdržati do svog zenita, pa ni bilo kako ostarbiti.

Slikajući takvu jednu strast, tu „lijenju ijudskog života“, Goncarov nekako paralelno, u istom toku zahvata društvenu stvarnost i sadržaj: tmurnog i beznađnog života samoučike i prazne provincije u kojoj ljudi gube svaki smisao za moralne istine življene; sa najviše poetske moći on ipak dočarava sliku svoga zavičaja oko Volge sa svom raskoši njezine grovade i tihog, tmurnog življena bez radosti.

Nije piščeva krivica što je život oko njega bio siv i beznadjan i što je moralna ljepota žrtve za čovječanstvo bila samo dalek i tužan san izuzetnih „suvih“ ljudi. (R. T.)

IZLOG KNJIGA

držaja glave otigledno je inspirisana folklornim nasledjem Ekvadora, gde se stradije u našoj nedavnoj prostosti. Vita Cvetković je jedna svoju knjigu nazvala „Izvestaj piše ko preživi“, i ova knjiga je jedan deo toga velikog izvestaja koji preživeli i koji nam je dana u dan otkriva nova fakta, otvara nove detalje i donosi nova saznanja o Revoluciji. Jer ovde govore i rukovodioci i bori, i lepoti njihove reči, ne tako retko, ne zaostaje za lepotom njihovog čina.

Saradnici ovoga zbornika služili su se različitim postupcima. Neki su i nosili samo svoju sećanje, drugi ih dopunjivali sećanjima drugih, arhivskom gradom, zapisima i beleškama do kojih su mogli doći. Izvestan broj pisaca, kao Avdo Huma, Uglješa Danilović, Nusret Šerović i dr., nastojali su, i u tome uspeši, da daju zaokružene, sintične prikaze događaja. Sva to različitim postupcima sa opština grada daje jasnu, preglednu sliku zbiljavanja u Hercegovini u toku narodne revolucije. Ta raznovrnost postupaka dovela je do toga da se ova knjiga na nekim mestima čita sa izvesnim naporom. Ali kada se ona celično pročita, postaje mnogo šta jasnije i razumljivije.

(Vojno delo, Beograd 1961)

Sećanja oko stotinu učesnika narodnooslobodilačkog rata u Hercegovini, proprečena uvdodnim rečima pred sednikom Tita, idu u red osnivača knjige kakve istoričari najviše voli i najradije koriste. Sveva, ogoljena istina o organizaciji, pripremama i razvoju ustanka koji pre rasta u dobro organizovani i odlično voden rat, o divljemajama i operacijama, sa mnogo lječnih doživljaja,

odrasle. Hepland, po ovakvim spisateljima neizbezjan i nametan, nije izostao. Jer, na kraju, junaci ovih literarnih improvizacija i smučenih akrobacija zadržano, zagrijeni, sa sinom Smiljanom, kao oslobođenici, u koloni, završavaju jedno olujno doba, patetično i još uvek sveve, prisutne više u nama a manje u ovakvima nazvanih književnim hronografijama.

Nužan je i ovaj podatak: da je pisac želeo da umetnički oblikuje bogatu zgrebačku predratnu obitelj Kos, da slika i reljefta, pogledu na pisce klasičnog realizma koji su „stvorili nenadmašne već tako nazvane porodične romane“, da zabeleži i obeleži sve ono što propada i pada u jemu pred novim nastupajućim vremenom. Ličnosti obitelji Kos naslikane su kao lutke, kao učkocene sahovske figure, koje početnik u

šahu nonšalantno pomera po crnobelo ploči. Toliko je nezanimljiv dijalog, deskripcija i „subjektivna opservacija“ nižega reda“ da to zamara čitaoča. Pročitaš to, izgubis jedno svoje arago vremence i strpljenje, i onda smireno kaže: zaista dosta. I pomisliš: kako je prokleta ta literatura — koliko je malih i nesredenih pomutila i izgubila, koliko njih unesrećila.

Ipak, u ovakvoj proizvodnoj literaturi ima i „uzivajnja“ — to su stranice na kojima se diskutuje o umetnosti, politici, plivanju, ljubavi i poljupcima, o mnogim opštima i praznim imenicama. Tu su latinski citati, domaće fraze i još toliko neduhovitog galimatijasa. Evo tih stranica, najbrillantnijih: 81, sl. 84, 135, 137, 138, i dalje — praznina, 141, 177, 178, 778, 792, 812. I evo nas na kraju:

O ovaj knjizi ne bih pišao, ali — čitao sam 812 stranica. Trebalo je, možda, kao i toliko sličnih stilnih, kratickojnjivih, efemernih, poluknjiznjivih, — za boraviti i ovu knjigu, prelistati je i skloniti u stranu, ali, ali. Možda će ovu knjigu neko i poohvaliti, to se može desiti — ako se knjiga neko i poohvaliti, to se može desiti — ako se knjiga ne pročita. I tu je kraj. Više nema ništa. I na početku je moglo da se kaže isto. Više nema ništa.

(R. V.)

ADARBERTO ORTIZ

Juyungo

(„Zora“, Zagreb 1961; preveo Dragutin Pesković)

Glavni ljetničnost ovoga romana, Ascension Lastre, nosilac je Ortizovih naprednih shvatanja. Njegov džinovski rast istovremeno očišćava i moralnu snagu siromašnih, potlačenih klasa Ekvadora, čiji je socijalni položaj otečasni rasnim pred rasudama. Tragičan kraj glavnog junaka, besmislena smrt očajnika koji gine ne znajući za koga se i zašto borio, ostavlja krajnje pessimističke skećevi i revijskih tačaka.

Ako obrnemo Konolićev zakon, ovakvi neuspehi vracaju na plodno neprijateljsko tlo. Postoje zatim neuspesi *succès d'estime*: neuspeh Servantesa, na primer, koji će postati samo uvaženi, kvaziintelektualni pisac jedino cenjenih novela, po ukusu njegovog vremena, sve dok ga lica nesreća ne sputa i da mu priliku da napiše „Don Kihota“, ispunjenog iskustvom životnog neuspeha.

Tragajući za što potpuni potomci izrazom stvarnosti koju prikazuju, Ortiz se do pojedinstvenosti upušta u surveje opštih retrospekcija. U najlepše stranice knjige spađaju opisi pitoresknih krajeva zemlje koje čitalac slijedi očima džinoyskog crca, atavistički privrženog prirodi.

Sadržina svake glave simbolично je prikazana u kraljevskim pesmama u prozi. Simbolička ovih opoetizovanih sa-

kav mističan, pa ni sentimentalni značaj. Snagom svoje kreativne uverljivosti Ortiz postiže da čitalac postaje istomjerljik aktera-drama u kojemu posredno učestvuje. Opisi smrti i noljudske stradanja kod Travenu ili Asturiasa izazivaju strah, sažaljenje i gnušanje. Međutim, kod Ortiza radnja, kojoj su funckionalno podređeni opisi, angažuje čitalca, po želji pisca, na strani ugnjetenih i obeznađenih.

U rešavanju klasnih i ranih problema svoje zemlje, Ortiz ne ide dalje od faktografskog beleženja događaja. Njegov roman je usklađen sa svetom oko sebe i u sebi, i sa godinama koje se zovu malo melanholično oporu. U tom takvom stanju pojavljuju se mnoge knjige koje se li teraturom nisu u blizini srodstvu. U tom takozvanom književnom kazanju, rodila se i knjiga „Olujno doba“. Da je to romančić sa 200 stranica — pa u redu! Mnogi se muče i uzdržavaju, to je pribredno. Ali — „Olujno doba“ ima 812 stranica; kakav trud, koliko „stvaralačkih“ nazovi kombinacija i uzaludnih ne inventivnih stremljenja ka višem“, koliko nesporazuma sa sobom! Roman trećira vreme pred rat i vreme rata i revolucije. Postoji je u dva dela: u prvom — priprema ljetnosti da kasnije (u ratu) odigraju svoje uloge — unapred podelejene i računate; u drugom — te ljetnosti izvršavaju svoje obaveze, odgozo namestute, tendenciozno obojere. Sve je, još na početku, forširano, već skrojeno nedarovitog plana: crnobeli detretman i ljudi i doladajući ideja. Odmah se vidi, na samom početku, ko će saraditi sa okupatorom, ko će biti partizan, ko će sanjati crvene a ko će bne snove. Saradnata i površna idejica, otrečana i ni male

studija o piscu i komu su od Svetislava Vulovića do danas napisane nekolike vredne knjige.

Vešto kombinujući biografski i književno-istorijski pristup Jakšićevom delu, Miodrag Popović je

MIODRAG POPOVIĆ

Dura Jakšić

(„Prosveta“, Beograd 1961)

Nedostatak književnih monografija o pojedinim našim piscima nadoknađen je, donekle, nedovno objavljenim knjigom Miodraga Popovića o Duri Jakšiću. Više nego mnogi naši stariji pisci, Dura Jakšić je imao sreće da njegov delo i njegova ljetnost zainteresuju kritičare, tako da se Popovićeva monografija javlja kao do sada najpotpunija i najcelestovitija

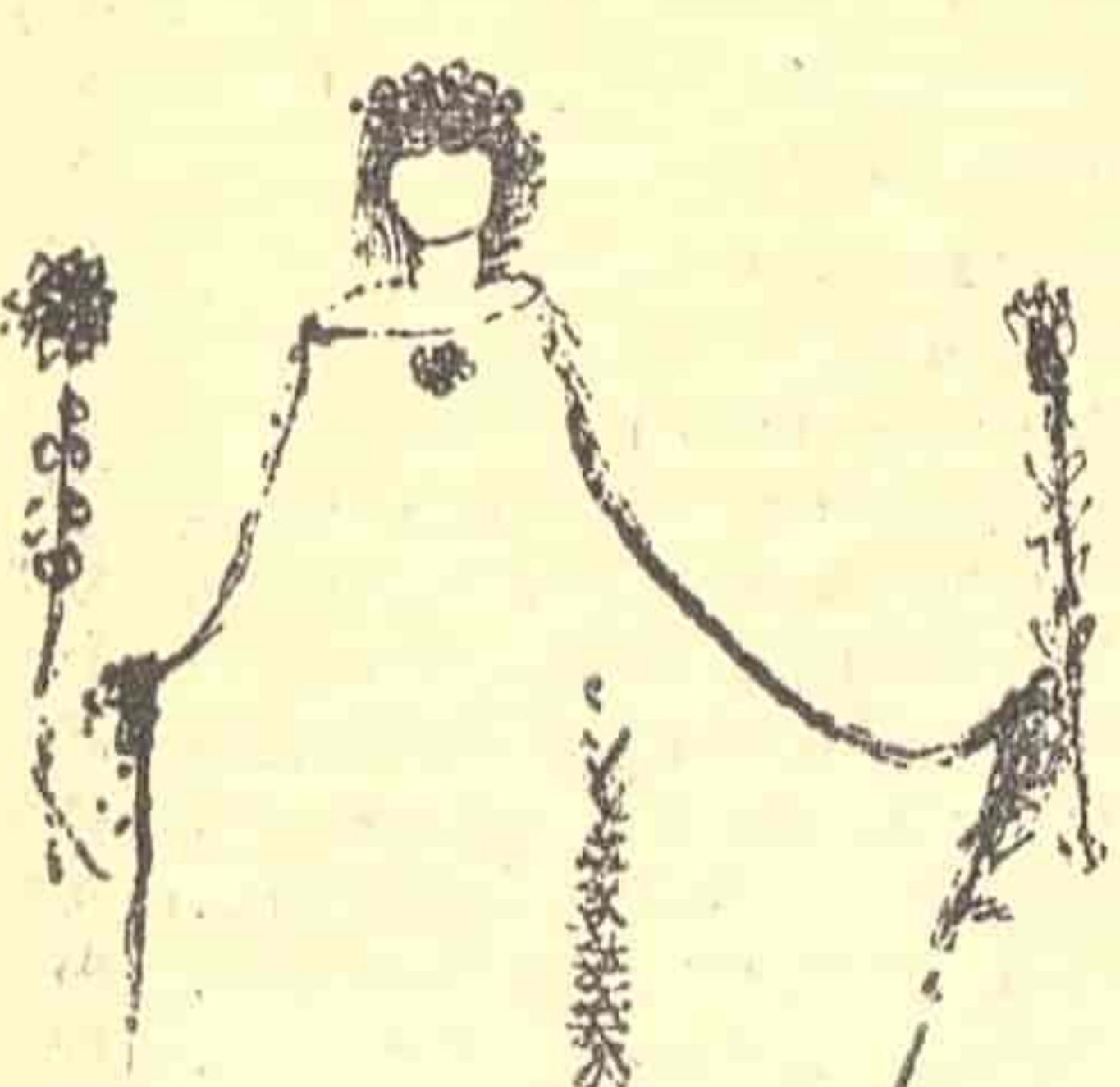
svoju studiju zamislio kao rad u kome književno-kritička analiza neće moći da zaseni naučno i istoričarsko istraživanje mnogostrukog i raznorodnog Jakšićevog dela. Pisanja Jasnom, preciznom, mada pomaže suvoparnom i tromeđu frazom, Popovićeva knjiga prati Jakšića kroz čitav njegov život i stvaralaštvo, detaljno informišući o svakom Durićevom delu ponosob. Iako pomaže tvrdi i suvo prikazana, iz knjige izrasta čudnovata, tragična i nemirna ljetnost pesnika, raspeta mnogim protivrečnostima svoje prirode, svoje sredine i svog doba.

Imajući u vidu da monografija o Duri Jakšiću predstavlja, u stvari, predradu Popovićeve doktorske disertacije, suvoparnost i izvesna anahroničnost stila, kojim je ostvarena, može da bude oproštena ovome piscu, koji je obiljem dragocenih podataka i kognitivnih interpretacija uspeo da osvetli i prikaže velikog pesnika našeg romantizma i da njegovom delu izvrše onu dimenziju koja ga čini besmrtnim u istoriji naše književnosti. (P. P.)

FIKTIVNE ILI STVARNE PRINADLE- ŽNOSTI SLOBODNIH UMETNIKA

Polazeći se stanovišta da bi slobodnim umetnicima trebalo osigurati minimalne mesečne prihode koji bi im pomogli da se predanje posveti svom stvaralačkom radu ili umetničkom usavršavanju, Bogdan Cvejić je u „Radu“ od 16. decembra prošle godine izneo jedan predlog koji bi, s obzirom na njegovu razrađenosť, nesumnjivo korisnost i stvarnu novinu trebalo na odgovarajućim instancama pažljivo razmotriti, po mogućnosti, pretvoriti u delo.

Suština predloženih izmena u socijalnom položaju slobodnih umetnika saстоji se u tome da se fiktivne prinadležnosti slobodnih umetnika, koje oni imaju, kao zakonski osigurani, i koje postaju stvarne u slučaju bolovanja ili odslaska u penziju, pretvorene u stalne stvarne prinadležnosti. S obzirom da su slobodni umetnici razvrstani u osiguraničke razredne njima bi se, prema iznesenom predlogu, svakog meseca isplaćivala neka vrsta

stipendije u visini prinadležnosti odgovarajućeg osiguraničkog razreda. Između penzije, koju slobodni umetnici stiču pod uslovima kao i svi ostali službenici, i stipendije u ovom vidu postojale bi izvesne razlike. Dok se penzija slobodnom umetniku isplaćuje do kraja života, bez obzira da li se on i dalje bavi umetničkim radom, za stipendiju bi bio određen rok u kome bi stvaralač ili interpretator morao dati izvesne rezultate. Ukoliko tokom tog određenog vremenskog razdoblja ne bi uspeo, bez opravданog razloga, da postigne ono što odgovara njegovom mogućnostima i što se od njega očekivalo, izgubio bi status slobodnog umetnika, pa na taj način i samu stipendiju.

Pretpostavljajući da bi se ovom njegovom predlogu mogla staviti primedba da bi stipendija u ovom vidu, u slučaju visokih materijalnih prihoda koje bi pojedini umetnici ostvarivali svojim umetničkim delovanjem tokom godine, bilo nepotrebno i preteran teret za zajednicu. Cvejić daje svoj odgovor. U sljedećem ostvarenju visokih prihoda umetnik bi zajednički preko porekskih vlasti vratio deo stipendije ili celu stipendiju koju je primao tokom godine, a na ostalo plaća porez.

Ukoliko bi se ovaj predlog u ovom ili nešto korigovanom vidu usvojio iako bi se, na taj način, slobodnim umetnicima osim rala minimalna materijalna sredstva koja bi im omogućila minimum eazi stenci, oni bi mnogo dobili. Taj obezbeđeni mešeni minimum omogućio bi im da u mirniji rad i daleko viši slobodnog vremena za pravljenje većih i značajnijih umetničkih zahvata, za više studijskih radova i manje žurbe u njegovoj realizaciji. Verujemo da bi se već nakon nekoliko godina ovo novo stanje odražilo na kvalitet stvaralačkih rezultata ili interpretatorskih postignuća i da bi nivo našeg kulturnog standarda bio osetno povećan.

Dušan PUVAČIĆ

U brojevima NIN-a za 1. i 7. januar o. g. izlila su pod nadnaslovom „Diskusija“ dva članka o Rastku — Savi sinu Nemanjinu, jedan Miodraga Popovića i jedan moj. Previđajući nadnasele i ne uočavajući nikakve razlike među njima, petnaestodnevni list „Danas“ ova te članaka doceka je na nož i u broju od 17. januara kroz dva napisa od dva autora (str. 2. i 3. i str. 7) nastoja da im dà svoje tumačenje a njihove pisce da objavi tečnošću svoje misionice. Pri tome su komentatori razdelili plan napada tako, da je glavni i odgovorni urednik „Danas“ Štovan Majstorović navedene članake ceno s političkog stanovišta, a stalni saradnik lista Zoran Gluščević s filozofsko-istorijskog.

Pošto te napise u listu „Danas“ smatram ružnim činom (taj se list već treći put osvrće na moju malenkost) i pošto čitaoci mogu u njima videti određene političke insinuacije, molim Te, druže uredniče, za gostoprivrštvo da preko „Književnih novina“ uputim neophodan odgovor navedenim komentatorima. Za ovo gostoprivrštvo molim naročito zato što se u listu „Danas“ ne želim nikako da pojavim, čak ni braneći se od insinuacija. Razume se, govorim o stvarima koje se odnose samo na moj članak.

U zevu od 117 redova Stevan Majstorović zaista je teško bilo uloviti osnovnu misao. U prvi mah se čini, da me optužuje što govorim — činjenicama, jer kaže doslovno: „Umesto jednog mita ponudeno nam je kao zamena nekoliko činjenica“, a zatim, na kraju, ogorčeno negoduje što mu se umesto „pitanja“ i „dilema“ daju „objektivne jevitne istorijske činjenice“. Da, baš tako. I, što se tiče bar moga članka, St. M. je u pravu. Ja nisam davao nikakav mit, niti su me morile ma kakve dileme o istorijskom značaju dela Sv. Save. Istorische dogadaje nastojim da sagledam oljušteno od mitova, a zaključke o njima da izvodim samo na osnovu činjenica. Pri tom, priznati moram, ne znam ni za kakve kategorije jevtinji i skupih činjenica, nego samo za ubedljive i manje ubedljive, za više ili manje sadržajne, ali mi je činjenica svagda — činjenica, osnovni oslonac pri radu. Ukoliko takav metod nije dovoljno dijalektički za glavnog urednika lista „Danas“, ili dovoljno moderan, ne izvinjavam se, jer na čitaocu krojene po njegovom karakteru nikad nisam računao.

No, ipak, nisam baš sasvim uveren da je to glavni povod negodovanja gl. urednika „Danas“. U onom zevu od 117 redova mogao bi se naći još jedan, i to onaj formulisan pod a), b), c) i d), i to sve u obliku podzivnih pitanja: zašto piše o Rastku Nemanjinu i to „17 godina posle pobede revolucije?“ „Kakav kontekst se ima u vidu pri plediraju za ovu rehabilitaciju?“ — da, baš „rehabilitaciju“ — kakve se pobude iza toga kriju? Nije li to kapitalacija pred ciljevima sadašnjosti? Itd. Zaista, pitanja dostojna jedino Porfirija Petrovića! Ali, na žalost, ne mogu mu nikako pomoći pri uživljavanju u ulogu velikog islednika, jer moj odgovor može biti samo savršeno jednostavan:

— Pisah o Rastku Nemanjinu s istim pobudama kao nekad, za ovih 17 godina od pobede revolucije, što pisah o Filipu Višnjiću, Vuku Karadžiću, proti Matiji Nenadoviću (auh, ovaj beše pop!), o Dositiju (oni bi kaluder!), o Njegošu (aoj, ovaj je bio čak i vladika!), St. Novakoviću, M. D. Miličeviću... jer nadoh da ni po čemu nije manje zaslužan od navedenih, a više zaboravljen vaistinu jest.

A što se pak rehabilitacije tice, u potpunu sam nedoumici o kakvoj je rehabilitaciji reč. Možda mu je

vesti

Dodeljene nagrade „Nina“ i „Politike“ za roman i likovna ostvarenja

18. januara 1962. godine žiri za dodeljivanje NIN-ove Nagrade kritike doneo je jednoglasnu odluku da se ova nagrada za 1961. godinu dodeli Dobrili Cosiću za roman „Deobe“.

Ziri za dodeljivanje „Pilitine“ nagrada za najbolja ostvarenja u likovne umetnosti u 1961. godini 1. februara je doneo odluku da se nagrada iz Fonda Vladislava Ribnika dodeli Mihailu S. Petruševu za grafičke radove izložene u Drugom oktobarskom salonu Moderne galerije.

SMRT FRICA KRAJSLERA

Fric Krajšler, violinista nad violinistima, umro je 29. januara u 87. godini života od srčanog napada u jednoj njujorškoj bolnici.

Roden 2. februara 1875. godine u Beču, već je u svojoj desetoj godini, kao čudo od deteta, dobio prvu nagradu i zlatnu medalju kao violinista na bečkom Konzervatorijumu. Otada je njegov umetnički put predstavljao jedan nepristan rast i razvoj. U Sjedinjene američke države došao je posle prvog svetskog rata i tamo je stalno živeo. On nije bio samo reproduktivni umetnik najvećeg ranga, nego i kompozitor ništa manje slavne.

1935. godine izazvao je senzačiju u muzičkim krugovima kad se saznalo da je on skoro trideset godina pisao seriju kompozicija u stilu starih majstora: „Prileće sa zapadne strane“ Leonarda Bernsteina, igrala je Katarinu. Kritičar „Njujorka“

se čini da ona pulsira na platnu. Glavne uloge bile su posvete poznatim glumcima. Ralf Valone je igrao Edija, a Kerol Lorenss, koja se proslavila u brodvejskoj predstavi „Prileće sa zapadne strane“ Leonarda Bernsteina, igrala je Katarinu. Kritičar „Njujorka“

je objavio: „Dirigent: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Sekretar redakcije: Bogdan A. Popović. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni urednik: Miloš I. Barać, Mihailo Damjanović, Zoran Gluščević, Slavko Janevski, Velimir Lukić, Slavko Mihailić, Vladimir Pešić, Dušan Puvačić, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenović, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip.“

KNJIŽEVNE NOVINE

kommentari

vesti

aktuuelnosti

kommentari

Dijalektičko oko lista »Danas«

nad istorijskim delom Save Nemanjića

istorijska krivica što je mesto staroslovenskog jezika stao uvođiti u književnost živu narodnu reč? Ili što je čupac zemlju od kulturne zavisnosti tudinu? Ili... zbog svega onoga što već jednom rekoh, jezikom činjenica doduće, ali, nadam se, jasno za svakog dobromernog čoveka.

„Rehabilitaciju“ je uopšte strašno podozriteljan čin u shvatanju glavnog urednika „Danas“, kontrarevolucionaran takoreći. St. M. zato ne može ni da pretpostavi da bi nekom palo na pamet „da u spisak za rehabilitaciju unese i cara Dušana“ (red 26). A ja, naivan, ipak se usuđujem da ga zapitam: a od čega to valja rehabilitovati cara Dušana? Možda zbog toga što je dao prvi zakonik na narodnom jeziku u Evropi i u njemu član 171-2, koji glasi: „Ako piše pismo carstvo mi ili iz srđe, ili iz ljubavi, ili iz milosti za nekoga, a to pismo razara zakonik, nije po pravdi i po zakonu, kako piše zakonik, sudije tome pismu da ne veruju, nego da sude i vrše kako je po pravdi. Sve sudije da sude po zakoniku, pravo, a da ne sude po strahu od carstva mi.“

Da, druže Majstoroviću, takav je krivac pred istrijom taj Dušan! Taj mračnjak iz 1354. godine. No, da li znate da ga je ova zemlja već proslavila vrlo srećano 1949., samo četiri godine od pobede socijalističke revolucije?

Toliko za javnost.

A sve ostalo, uključujući tu i naslov „Uskliknimo s ljubavlju“, prepustam kao ukrase karakteru glavnog urednika lista „Danas“.

Drugi kritičar dela Save Nemanjića, Zoran Gluščević, izlagao je daleko staloženije svoje misli, kako i dolikuje jednom filozofu. Uglavnom, pod znacima pitanja, „nagadanja i prepostavki“, gde moramo mnogo više da se služimo analogijama nego činjenicama“, i to sve začinjeno refrenom: Šta bi bilo da nije bilo, „Možda bi...? A možda i ne bi?“

Ipak su nesumnjivo jasne njegove dve-tri osnovne tvrdnje.

Prva: Kulturni rad Save Nemanjića umanjuje se za onoliko koliko je on doprineo učvršćenju feudalizma, onog feudalizma koji je težio da uništi i koji je uništilo „poslednja ognjišta slobodne rodovske organizacije u Raškoj“.

Da, druže Majstoroviću, takav je krivac pred istrijom taj Dušan! Taj mračnjak iz 1354. godine. No, da li znate da ga je ova zemlja već proslavila vrlo srećano 1949., samo četiri godine od pobede socijalističke revolucije?

Toliko za javnost.

A sve ostalo, uključujući tu i naslov „Uskliknimo s ljubavlju“, prepustam kao ukrase karakteru glavnog urednika lista „Danas“.

Drugi kritičar dela Save Nemanjića, Zoran Gluščević, izlagao je daleko staloženije svoje misli, kako i dolikuje jednom filozofu. Uglavnom, pod znacima pitanja, „nagadanja i prepostavki“, gde moramo mnogo više da se služimo analogijama nego činjenicama“, i to sve začinjeno refrenom: Šta bi bilo da nije bilo, „Možda bi...? A možda i ne bi?“

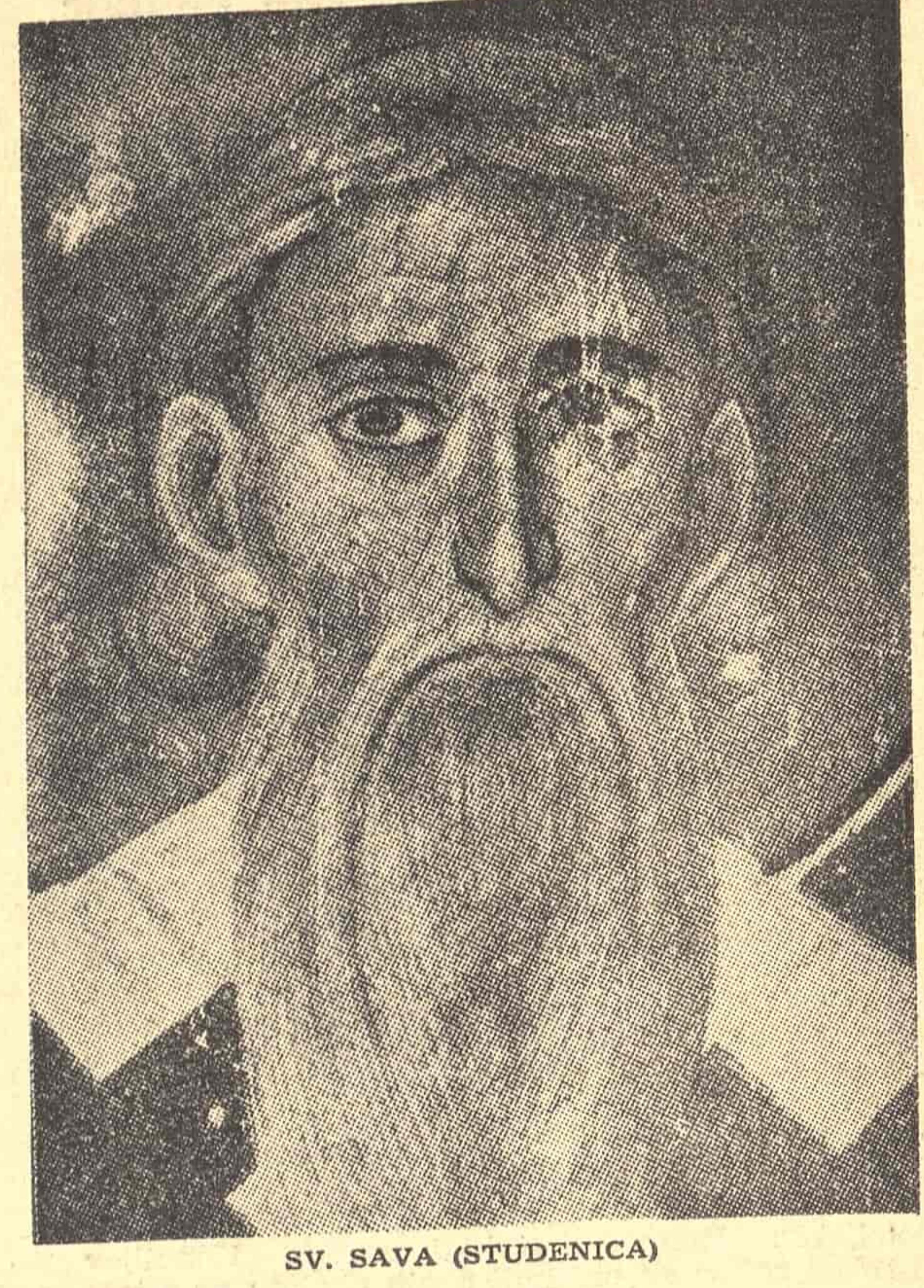
Ipak su nesumnjivo jasne njegove dve-tri osnovne tvrdnje.

Prva: Kulturni rad Save Nemanjića umanjuje se za onoliko koliko je on doprineo učvršćenju feudalizma, onog feudalizma koji je težio da uništi i koji je uništilo „poslednja ognjišta slobodne rodovske organizacije u Raškoj“.

Da, druže Majstoroviću, takav je krivac pred istrijom taj Dušan! Taj mračnjak iz 1354. godine. No, da li znate da ga je ova zemlja već proslavila vrlo srećano 1949., samo četiri godine od pobede socijalističke revolucije?

Toliko za javnost.

A sve ostalo, uključujući tu i naslov „Uskliknimo s ljubavlju“, prepustam kao ukrase karakteru glavnog urednika lista „Danas“.

SV. SAVA (STUDENICA)

Druga: Da u Bosni i Hercegovini takvog feudalizma nije bilo od XIII do XV veka, već da su tamо ognjišta slobodne rodovske organizacije... bila društveni i još više idejni nosioci silovitog i masovnog procvata umetnosti stećaka... umetnosti „sposobne da ravnopravno stane, po ostvarenju, čak i uz crnačku skulpturu afričkih naroda“.

A Sv. Sava, eto, svojim zalaganjem za feudalizam i fresko-slikarstvo doprineo je da se uništi ta i takva grobljanska umetnost — „sposobna da ravnopravno stane, po ostvarenju, čak i uz crnačku skulpturu afričkih naroda“.

Misli zaista nove i smeće. I, ako bismo pošli njihovom zavodljivom perspektivom, a podstapali se Gluščevićevim metodom „nagadanja i prepostavki“, tada ne bismo bili daleko od zaključaka: 1) da se dela nekog socijalističkog Save umanjuju za onoliko koliko se taj stvaralač borio za uništenje kapitalizma; i 2) da će nekad neki novi Zoran Gluščević sa žalošću konstatovati da su skulptori i arhitekti iz sredine XX veka uništili umetnost seljačkih krajputaša, sposobne da ravnopravno... itd.

Možda će...? A možda i neće — što bi rekao Zoran.

No, ja se nemiju ipak ne čudim; svašta se može roditi u jednoj glavi. Ali se ipak ne mogu oteti čudežu da je neki glavni i odgovorni urednik nekog lista za umetnost, kulturu i društvena pitanja takve misli parafirao i poslao u javnost, kao bojni steg pod kojim se nada da će pobediti.

Milorad PANIC—SUREP

tajmaša“ zamera reditelju sporu vođenje radnje. Ova drama, snimljena po komadu Artura Millera, podseća na francuske filmove „Ulica snova“, „Zora svile“ i „Čovek zver“, samo je glavni junak odveć beznačajan. Njegovu sudbinu čovek može samo da sažljeva. Narocito je započena epizoda u ulogu Rejmona Pelegrena, koji je lik emigranta Marka dao sa mnogo zbijene snage.

90-GODIŠNICA RODENJA FRANCUSKOG SLAVISTE ANDRE MAZONA

Bivši dugogodišnji profesor slovenskih jezika i književnosti na „Collège de France“ u Parizu, Andre Mazon, direktor „Slovenskog instituta“ i uредник Međunarodnog slavističkog časopisa „Revue des Etudes Slaves“ slavio je krajem prošle godine (7. XI 1961) osamdeseti rođendan. Preko pola veka ime Andre Mazona povezano je sa našom slavistikom. U septembru 1955. godine učestvovanje je na beogradskoj Međunarodnoj slavističkoj konferenciji, kao član Međunarodnog slavističkog komiteta koji sprema peti Kongres slavista u Sofiji (u avgustu 1963). Pošle „Gramatike češkog jezika“ (1921), svog prvog većeg slavističkog dela, Mazon je izdao „Slovenske priče jugozapadne Makedonije“ (1923), s tekstovima originala, francuskim prevodom i jednom lingvističkom i folklornom studijom. Ostala njegova dela odn